

A propòsit del *Diario* (1700-1715) de Josep Vicent Ortí i Major

Vicent Josep Escartí

1. *Preliminar: la Guerra de Successió com a context.*

Serà del tot impossible resumir, en unes poques pàgines, l'anomenada Guerra de Successió a la corona de les Espanyes, la qual va ser un conflicte bèl·lic que va enfrontar les principals potències d'Europa, a començaments del segle de la Il·lustració, i es va concloure amb l'arribada i el reconeixement exterior de la dinastia dels Borbons a Espanya, acomplint així, per altra banda, l'última voluntat expressada pel rei Carles II, al seu darrer testament. De fet, aquesta guerra que pròpiament es podria anomenar “mundial”, per les seues colossals dimensions, marcà el començament del XVIII, i creà, a la llarga, un nou sistema d'equilibri de poders al continent europeu. Anglaterra i França assoliren, cada una en un bàndol, un paper predominant, i seran les protagonistes de la lluita pel domini del món occidental i les seues prolongacions al llarg de tot el planeta, mentre que el poder internacional de la monarquia hispànica, on temps arrere “no se ponía el sol”, començarà a ser vist com un poder caduc, en ràpida fuga cap als nous moviments que desmembraran l'Imperi Espanyol, ja a començaments del segle XIX. Una contesa bèl·lica com aquella, resulta evident que havia de generar una bibliografia immensa i pràcticament inabastable, ja des de l'endemà mateix –si no abans i tot- de la mort de Carles II d'Àustria, sense descendència; perquè, evidentment, els canvis que s'introduïren al si de la monarquia espanyola -i també el nou panorama del poder a Europa-, no deixaren indiferent a ningú. I

si, en un primer moment, s'hagueren d'escriure papers pamfletaris i propagandístics, després apareixeren els escrits justificatius de cada opció i, amb el temps, els estudis dels historiadors i dels erudits, que arriben fins als nostres dies.¹

Carles II, dit l'Encantat, quan va morir sense descendència l'any 1700, havia deixat nomenat hereu dels regnes hispànics, per testament, el duc d'Anjou, Felip, nét de Lluís XIV de França. Aquesta decisió era el fruit d'anys d'intrigues palatines, a Madrid, però també a les principals corts d'Europa, i pretenia no generar una guerra que, a la fi, es va revelar com inevitable. La voluntat de Carles II, acceptada de seguida –i fomentada d'abans i tot– per Lluís XIV, va provocar d'immediat la guerra entre les potències europees, perquè ni Anglaterra ni els Països Baixos ni l'Imperi dels Àustria acceptaven la possibilitat que un sol monarca acabàs sent rei de França i dels vastíssims territoris de la monarquia hispànica. Per altra banda, a les terres ibèriques dels Àustria s'inicià una llarga guerra que en alguns territoris adoptaria la forma de “civil”, i d'una major o menor intensitat, tot depenent del major o menor poder les partidaris de l'arxiduc Carles d'Àustria, fill de l'emperador Leopold i nebot del difunt Carles II, el qual reclamava el tron hispànic en virtut del major grau de parentesc i la major proximitat familiar al rei finat sense descendents. De manera que, si Castella ràpidament es va decantar pel Borbó –a l'igual que Navarra–, i a pesar que hi havia alguns grans nobles descontents amb la solució final de l'Encantat, als regnes de la Corona d'Aragó, tot i que d'entrada semblà haver-hi una acceptació generalitzada de la voluntat última del rei difunt, la bona veritat és que de seguida que varen poder, es vincularen a l'arxiduc austríac.² La Guerra de Successió, amb dos bàndols a Europa i els

---

¹ A grans trets, l'intent de resum de l'enfrontament bèl·lic que temptem ací, prové de les aportacions que donem, tot seguit, i per ordre cronològic, en la mesura que és la bibliografia més a l'abast sobre la Guerra de Successió a Europa i a Espanya, sense ànims de ser exhaustius i deixant a banda alguns clàssics que es troben citats arreu. En una altra nota, més avall, donarem la bibliografia d'àmbit més valencià i de la Corona d'Aragó. Òbviament, els estudis que citem ara són també fonamentals per conèixer què va passar a les nostres terres, durant aquell enfrontament armat de les potències europees. Així doncs, es poden consultar profitosament –en tant que són bàsics i indispensables– els següents textos, els quals, en molts casos, s'acompanyen d'importants aparats bibliogràfics que recullen les aportacions fetes al tema fins l'any de la seua edició: Bacallar y Sanna, V.: *Comentarios de la Guerra de España e historia de su rey, Felipe V, el Animoso*, a cura de C. Seco Serrano, Madrid, 1957 (el text és del segle XVIII); Voltes, P.: *Documentos de tema español existentes en el Archivo de Estado de Viena*, 2 vols, Barcelona, 1964-1965; León Tello, P.: “Documentos del Archiduque Carlos, pretendiente al trono de España, en la Sección de Estado”, *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* (Madrid, 1966), pp. 409-477; Pérez Picazo, M.T.: *La publicística española en la Guerra de Sucesión*, 2 vols., Madrid, 1966; Kamen, H.: *La Guerra de Sucesión en España, 1700-1715*, Barcelona, 1975; Calvo Poyato, J.: *La Guerra de Sucesión*, Madrid, 1988; León Sanz, V.: “La dimensión civil de la Guerra de Sucesión española en la historiografía actual”, *Cuadernos de Historia Moderna*, 10 (1989-1990); Voltes Bou, P.: *La Guerra de Sucesión*, Barcelona, 1990; León Sanz, V.: *Entre Austrias y Borbones. El archiduque Carlos y la monarquía de España (1700-1714)*, Madrid, 1993; Kamen, H.: *Felipe V. El rey que reinó dos veces*, Madrid, 2000; Defoe, D.: *Memorias del capitán George Carleton. Los españoles vistos por un oficial inglés durante la Guerra de Sucesión*, a cura de V. León Sanz, Alacant, 2002; León Sanz, V.: *Carlos VI. El emperador que no pudo ser rey de España*, Madrid, 2003. Resulten també interessantíssims i són, si no m'erre, les aportacions més recents al tema, els estudis aplegats a Serrano, E. (ed.): *Felipe V y su tiempo. Congreso internacional, Zaragoza, 15 al 19 de enero de 2001*, 2 vols., Saragossa, 2004.

² La bibliografia sobre la Guerra de Successió a la Corona d'Aragó és, també, abundantíssima. Tot seguit oferim una relació breu, anotada per ordre cronològic, dels escrits més fonamentals i de lectura necessària per entendre aquell episodi bèl·lic, polític i social a casa nostra. No cal dir que posem especial èmfasi a destacar la bibliografia valenciana. Així, vegeu: Gascón Pelegrí, V.: *La región valenciana en la Guerra de Sucesión*, València, 1956; Aldana Fernández, S.: “Valencia y el Archiduque Carlos de Austria”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló de la Plana, 1958, pp. 24-54; Pérez Puchal, P.: “La abolición de los fueros de Valencia y la Nueva Planta”, *Saitabi*, XII (València, 1962), pp. 179-198; Camps i Arboix, J.: *El decret de Nova Planta*, Barcelona, 1963; Voltes Bou, P.: *Barcelona durante el gobierno del archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*, 3 vols., Barcelona, 1963-1970; Duran Canyameras, E.: *Els exilats de la Guerra de Successió*, Barcelona, 1964; Voltes Bou, P.: *La Guerra de Sucesión en Valencia*, València, 1964; Voltes Bou, P.: *L'arxiduc Carles d'Àustria: rei dels catalans*, Barcelona, 1967; Moreu Rey, E.: *El memorial de*

territoris hispànics de la Corona Espanyola amb dos partits de signe divers, començava i assolía, des del començament, la imatge de *global*: tant Anglaterra, com Holanda, Àustria o Portugal, volien defensar-se de les ànsies expansionistes dels francesos, i per això varen recolzar al pretendent austríac, cosa que, si bé es mira, podria haver estat una garantia de triomf per part d'aquest. I, això, encara, perquè França –malgrat el seu evident poder– lluitava pràcticament sola –i només amb l'auxili de l'exèrcit espanyol, més bé pobre i desorganitzat.

A banda de la secular enemistat entre França i la Corona d'Aragó, és també cert que les notes terres, amb Catalunya al front, però seguida de ben a prop pels regnes de València i d'Aragó, es trobaven, tot just a la mort de Carles II, més fortes que mai, en el seu desig de canviar la situació de “territoris perifèrics” dins una monarquia espanyola que s'orientava totalment als interessos de Castella i que, de feia prou de temps, ni tan solament acostumava a celebrar regularment corts als estats de la Corona d'Aragó, no permetent així posar en pràctica la secular doctrina política del pactisme, heretada de la tradició medieval, però encara ben viva entre la noblesa i les oligarquies locals, que no veien en els reis de la casa d'Àustria uns monarques estrangers, sinó els legítims successors dels reis de la casa de Barcelona, primer, i de la casa de Trastámara, després. Els catalans i els aragonesos, dins

---

greuges de 1760, Barcelona, 1968; Peset Reig, M.: “Notas sobre la abolición de los fueros de Valencia”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 42 (1972), pp. 657-717; Borràs, G.: *La Guerra de Sucesión en Zaragoza*, Saragossa, 1973; Peset Reig, M.: “La creación de la Chancillería y su reducción a Audiencia en los años de la Nueva Planta”, dins *Estudios de Historia de Valencia*, València, 1975, pp. 309-334; Molas i Ribalta, P.: “Las Audiencias borbónicas en la Corona de Aragón”, *Estudis*, núm. 5 (València, 1976), pp. 59-124; Nadal i Ferreras, L.: *L'Onze de Setembre i el centralisme borbònic*, Barcelona, 1977; Mancebo, M.F.: “El primer ayuntamiento borbónico de la ciudad de Valencia”, dins *Estudios de Historia de Valencia*, València, 1978, pp. 293-307; Mata, M.: *Menorca: Franceses, ingleses y la Guerra de Sucesión (1705-1714)*, Maó, 1980; Pérez Aparicio, C.: *De l'alçament maulet al triomf botifler*, València, 1981; Sales, N.: *Els botiflers*, Barcelona, 1981; Sales, N.: *Senyors bandolers, miquelets i botiflers. Estudis sobre la Catalunya dels segles XVI al XVIII*, Barcelona, 1984; Miñana, J. M.: *La Guerra de Sucesión en Valencia*, a cura de J. Pérez Durà i J.M. Estellés, València, 1985 (s'edita i es tradueix el text del XVIII, de Minyana); Correa Ballester, J.: *El impuesto del “Equivalente” y la ciudad de Valencia (1707-1740)*, València, 1986; Morales Arrizabalaga, J.: *La derogación de los Fueros de Aragón (1707-1711)*, Osca, 1986; Graullera Sanz, V.: *Los notarios de Valencia y la Guerra de Sucesión*, València, 1987; *Ordenanzas militares del archiduque Carlos*, a cura de L. Grávalos González, Madrid, 1987; Santamaría, A.: *La Nueva Planta de Gobierno de Mallorca*, 2 vols, Palma de Mallorca, 1989; Giménez López, E.: *Militares en Valencia (1707-1808)*. *Los instrumentos del poder borbónico entre la Nueva Planta y la crisis del Antiguo Régimen*, Alacant, 1990; Pradells Nadal, J.: “La Guerra de Sucesión al País Valencià”, dins *Història del País Valencià*, vol. IV, Barcelona, 1990, pp. 155-193; Voltes Bou, P.: *Documentos sobre episodis del año 1706 en la Guerra de Sucesión*, Madrid, 1990; Querol, J.: *Joan Baptista Basset, militar i maulet*, València, 1991; Albareda, J.: *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona, 1993; Prósper i Soriano, M.P.-Matas i Garcia, J.M.: *Els maulets*, València, 1994; Pérez Álvarez, M.B.: *Aragón durante la Guerra de Sucesión*, 2 vols., Tesi doctoral, Universitat de Saragossa, 1995; Lluch, E.: *La Catalunya vençuda del segle XVIII*, Barcelona, 1996; Castellví, F. de: *Narraciones históricas*, a cura de J.M. Mundet i Gifre i J.M.; Alsina Roca. Pròleg de F. Canals Vidal, 4 vols., Madrid, 1997-2002 (el text és del XVIII i és la crònica més important des del punt de vista dels austricistes); López Megías, F.-Ortiz López, M.J.: *De la muy noble, muy leal y felicísima ciudad de Almansa e intrahistoria de la célebre batalla que se libró en su Campo en 1707*, Almansa, 1998; Pérez Aparicio, C.-Felipo Orts, A.: “Un drama personal i col·lectiu. L'exili austricista valencià”, *Pedralbes*, num. 18 (Barcelona, 1998), pp. 329-343; Garcia Trobat, P.: *El “Equivalente” de alcabalas, un nuevo impuesto en el reino de Valencia durante el siglo XVIII*, València, 1999; Giménez López, E.: *Gobernar con una misma ley. Sobre la Nueva Planta borbónica en Valencia*, Alacant, 1999; Torras i Ribé, J.M.: *La Guerra de Sucesión i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Barcelona, 1999; Cervera Torrejón, J.L.: *La batalla de Almansa. 25 de abril de 1707*, València, 2000; Pérez Aparicio, C.: “Els fonaments de la Guerra de Sucesión al País Valencià i a Aragó”, *L'Avenç*, núm. 253 (Barcelona, 2000), pp. 28-35; Alabrús, R.M.: *Felip V i l'opinió dels catalans*, Lleida, 2001; Albareda, J.: *Catalunya en un conflicte europeu. Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)*, Barcelona, 2001; Caimari Calafat, T.: “El conflicto sucesorio en el reino de Mallorca: del reconocimiento de Felipe V al dominio austricista (1700-1715)”, dins *La Guerra de Sucesión en España y América. Actas de las X Jornadas Nacionales de Historia Militar*, Sevilla, 2001, pp. 249-262; Alcobarro, A.: *L'exili austricista (1713-1747)*, 2 vols., Barcelona, 2002; Cervera Torrejón, J.L.: *Basset: mite i realitat de l'heroi valencià*, València, 2003; Torras i Ribé, J.M.: *Felip V contra Catalunya. Testimonis d'una repressió sistemàtica (1713-1715)*, Barcelona, 2005; Mira, J.F.: *Almansa. Després de la batalla*, Alzira, 2006; i Cervera Torrejón, J.L.: *Joan Baptista Basset. Vida i mort del líder maulet*, València, 2006.

aquella dinàmica social i política, havien aconseguit la celebració de corts amb Carles II. Felip V, per la seua banda, també en celebrarà unes, al bell començament del seu regnat, a Barcelona. Però els neoforalistes d'arreu de la Corona d'Aragó, no se sentien prou satisfets amb això. Aquelles tendències a reclamar l'acompliment dels furs, que s'havien iniciat amb el regnat de Carles II, pretenien un major poder dels valencians, els catalans i els aragonesos al conjunt de la monarquia, i una bona prova d'això havien estat les repetides peticions de celebració de corts en aquests regnes i la voluntat d'una major intervenció en la presa de decisions a nivell del conjunt. A València, per exemple, tot i que no s'arribaren a convocar, l'interés dels prohoms valencians arribà al punt que Llorenç Mateu i Sanç elaborà un tractat de la celebració de les corts del regne (*Tractatus de regimine regni Valentiae, sive Selectarum interpretationum ad principales foros ejusdemque*) que es publicà a París, el 1677, amb la intenció de “recordar” les formes i els estils d'unes corts que feia prou dècades que no es reunien.

Però a aquell moviment que podríem anomenar “particularista” dins el conjunt hispànic, es basava en bona mesura en la diferent concepció de l'estat que es donava entre Castella i la Corona d'Aragó. Mentre la primera tendia a uniformitzar i a unificar els territoris que depenien del seu poder –tal com França representava, també, un esforç de centralització i d'absolutisme molt més avançat i efectiu-, a les nostres terres encara es contemplaven com absolutament vàlids els seculars parlaments on es reunien els Estaments o Braços, que representaven bona part del conjunt rector de la població, i que podien “dialogar” i pactar amb el monarca, per tal de donar-se una legislació apropiada a cada cas particular. La casa d'Àustria, acostumada a governar territoris de diversíssima tradició, podia representar –als ulls dels neoforalistes de la Corona d'Aragó- una imatge vàlida de l'imperialisme descentralitzat, i això va fer que, des de la teoria local, l'arxiduc Carles fos vist com el candidat idoni a ocupar el tron d'Espanya. Però si aquests podríem dir que varen ser els plantejaments inicials o el punt de partida, la realitat local i social prompte va donar variables que no s'havien tingut en compte i que acabaren capgirant les esperances dels uns i, també, en bona mesura, les dels altres: dels austriacistes que des del principi optaren per oposar-se al Borbó, i dels proborbònics que, en el seu desig de modernitat, suposaven d'aquell rei un respecte per les tradicions legislatives locals que els eren pròpies i que, en cap cas, no s'esperaven veure abolides i derogades. En aquest sentit, cal remarcar que més enllà de les relacions de notícies bèl·liques d'un signe o d'un altre, l'esforç literari més notori dels valencians, després d'acabada la Guerra de Successió a terres nostres –i després d'abolits els furs i els privilegis del regne pel decret de Felip V de 29 de juny de 1707, que creava, de facto, una *Nova Planta*-, es va centrar en justificar, davant Felip V,

primer, davant Castella –en segon terme- i davant la Història, a la fi, que a València, els poders oligàrquics locals no havien deixat mai de ser fidels –*fidelíssims!*- al rei Borbó. I una prova d'això varen ser els diferents memorials publicats o inèdits que ens han pervingut.³

Amb aquell panorama europeu, la península Ibèrica anava a convertir-se en el camp d'operacions de les tropes angleses i austríaques lluitant contra els soldats francesos, amb el suport dels partidaris respectius a Castella o a la Corona d'Aragó. En les nostres terres, cal dir, a més, que el recolzament al partit dels Àustries, des del moment que s'inicià formalment la guerra, va ser absolut per part dels estaments populars i per una part de la noblesa i la burgesia, però la major part dels nobles i els oligarques més poderosos ben prompte es lligaren a les opcions borbòniques, en atenció a acceptar les disposicions testamentàries de Carles II, però, possiblement, també, perquè la confrontació va adquirir des del principi, a casa nostra, un matís antisenyorial que va fer que els nobles tancassen files al costat dels castellans i dels francesos de Felip d'Anjou, espantats per les propostes populistes de Basset, fetes en nom de Carles III i mai no confirmades per aquell, el qual, per altra banda, durant la seua estada a València va tendir a pacificar la població amb lleis que conduïren el país a l'orde i la pau.⁴

Ara bé, els primers anys de la guerra van ser relativament favorables a l'arxiduc Carles. Acompanyat d'un exèrcit d'anglesos i assistit per mar per l'esquadra anglo-holandesa, va desembarcar a Lisboa el 1704, i el mateix any les seues forces varen prendre Gibraltar, cosa que atorgava a la flota de la reina Anna d'Anglaterra –que sempre serà vista com una *heretge*, pels partidaris de Felip V- la llibertat d'accedir a la Mediterrània: un punt estratègic del qual ja no es desfarien mai més els anglesos, per cert. Poc després, els exèrcits contraris a l'Anjou assetjaren Barcelona, que capitulà, i el pretendent austríac entrà a la capital el 9 d'octubre de 1705, amb un suport popular realment important, que venia fraguant-se des de l'època de l'últim virrei de Carles II, el príncep Jordi de Hessen-Darmstadt. L'arxiduc es proclamà Carles III i al regne de València, quasi simultàniament, Basset desembarcava a Dènia i, des d'allí, avançà cap al nord, amb l'auxili de les tropes de Rafael Nebot, fins que, després de conquerir Oliva, Gandia i Alzira, el 15 de desembre, fan capitular la ciutat de València, on també Carles III és proclamat rei dels valencians, enmig d'un fervor popular que venia augmentat per les promeses realitzades per Basset i altres

---

³ Per exemple, vegeu Ortí i Moles, J.: [*Memorial de 1707*], València, Antoni de Bordassar, 1707 (vegeu l'Apèndix XIII del present volum); *Humilde súplica que haze el reyno de Valencia al rey nuestro señor, don Felipe Quinto, que Dios guarde, y el real decreto de su magestad en que se concede perdón general a todo el reyno* (vegeu l'Apèndix XIV); Ortí i Major, J.V.(i): "Prólogo" al *Manifiesto de que no hubo rebelión en Valencia en los sucesos del año 1705 y los siguientes* (vegeu l'Apèndix XVII d'aquest volum); l'anònim *A lo que se dize, que muchos valencianos informan y escriven a la corte, diciendo que están contentos con las leyes de Castilla y que son muy beneficiosas las leyes de Castilla en Valencia* (vegeu l'Apèndix XVIII d'aquest volum) o Borrull, F.X.: *Fidelidad de la ciudad y reino de Valencia en las guerras civiles que empezaron en el año 1705*, València, Benet Monfort, 1810. Vegeu més textos al treball de Peset Reig, M.: "Notas...", citat més amunt.

⁴ Vegeu, com exemple, i, a més, en la nostra llengua, els Apèndixs II i III del present volum.

dirigents austriacistes, que asseguraven l'extinció dels drets senyorials sobre els camperols valencians, la qual cosa enllaçava perfectament amb les reivindicacions que pocs anys abans (1693) havien portat avant –i havien estat esclafades- els llauradors d'àmplies zones del sud del regne de València, en l'anomenada Segona Germania. Un any més tard, Mallorca es revoltava i s'iniciava la guerra, fins que per l'octubre de 1706 Carles III hi era també proclamat rei. Felip V, però, aviat controlarà de nou l'illa. Molt més li costarà recuperar l'antic regne de València: Vila-real serà saquejada i incendiada el 12 de gener de 1706, però els exèrcits borbònics acabaran replegant-se cap a Castella, i no tornaran a fer incursions significatives –i definitives- fins a la primavera de l'any següent.

Per altra banda, cal dir que Carles III arribà a ocupar Madrid (1706), però Felip d'Anjou la recuperarà al poc de temps. Carles III, encara, instal·là la seua cort a València, durant uns mesos de l'any 1706 i fins al març del 1707, en què partí cap a Catalunya, tot preludejant la desfeta d'Almansa, del 25 d'abril de 1707, i la progressiva pèrdua definitiva de les terres valencianes per a la causa austriacista. De fet, a la batalla d'Almansa, les tropes felipistes van vèncer les de l'arxiduc Carles, i això precipità la caiguda del poder de l'Àustria als territoris de la Corona d'Aragó. En represàlia, Felip V va cremar i destruir Xàtiva, a la qual canviaran el nom per San Felipe, i s'enviaren a l'exili, a Castella, la major part dels seus habitants, en un dels episodis més coneguts i vergonyants d'aquell enfrontament bèl·lic. Els regnes d'Aragó i de València, a partir d'aquell moment, quedaren annexionats a Castella, pel decret de Nova Planta, i passaven, *de facto*, a ser considerats províncies castellanques, tot portant a cap, així, velles aspiracions de la noblesa dirigent castellana i, encara, aplicant les noves directrius del centralisme d'origen francès que tan bé va saber representar Felip V i els seus col·laboradors, entre els quals cal destacar a Rafael Melchor Macanaz.

A Catalunya, però, encara va continuar la guerra, i l'arxiduc Carles, d'altra banda, arribà a entrar en Madrid, per segona vegada, el 1710. Tanmateix, la vila capital de la monarquia de Castella no era gens partidària de Carles III, atés que recordava amb massa proximitat la cort del seu oncle, Carles II, l'Encantat, i esperava del Borbó una renovació substancial. Per això, Carles III hagué de replegar-se cap a Catalunya, en una fugida que anava a ser ja definitiva.

Perquè, un fet inesperat, i de dimensions i abast internacionals, acabà per decidir l'acabament de la guerra: el 1711 morí, sense cap fill mascle, l'emperador Josep I, germà de l'arxiduc Carles. Aquest heretava, així, la corona de l'Imperi. Amb la possibilitat que, si arribava a governar als regnes hispànics, reuniria una altra vegada els extensos territoris que havien constituït l'imperi de Carles V. Anglaterra canvià radicalment d'actitud i abandonà el

llavors ja emperador i els territoris hispànics fidels a la casa d'Àustria, a canvi de privilegis econòmics i de les possessions de Gibraltar i de Menorca. Amb què, sense ajuts externs, i segurament convençut Carles d'Àustria que era impossible mantenir una guerra a la península Ibèrica sense el recolzament de les potències estrangeres, la idea d'un Àustria al tron d'Espanya començà a desdibuixar-se ràpidament. Al poc, la pau entre les potències europees es va signar a Utrecht, l'abril de 1713, i Felip V s'assegurava el tron d'Espanya. Tanmateix, Barcelona continuava enfrontada al Borbó i va resistir a les ordres del conseller en cap Rafael Casanova, fins que va capitular l'11 de setembre de l'any 1714. Mallorca i el conjunt de les Illes Balears ho farien un any més tard. Això significava la fi de la guerra a les terres hispàniques i la continuació del procés centralitzador dirigit per Felip V i els seus ministres: el 1716 es publicarà el Decret de Nova Planta per a Catalunya, que seguia les directrius dels que s'aplicaven per al regne de València i el regne d'Aragó des del 1707, i es posarà fi jurídicament a la independència política i administrativa els territoris que integraven l'antiga Corona d'Aragó.

L'administració burocràtica va esdevenir, els anys primers de domini borbònic, una administració militaritzada, de control polític i clarament repressora. Es tractà d'imposar les lleis de Castella com un "càstig", i així varen ser vistes pels ciutadans valencians, catalans, aragonesos i baleàrics, i no com un avanç cap a la uniformització de les terres controlades per la monarquia hispànica, que hauria estat l'altra possibilitat de presentar aquella abolició dels furs i dels privilegis dels regnes i territoris de la Corona d'Aragó. Els ciutadans d'aquell moment, per altra banda, ja se n'aperceberen: els castellans arribaren a ocupar els llocs més destacats de les administracions locals i exerciren la justícia com una venjança, tot establint noves imposicions econòmiques en forma de tributs, confiscacions de béns dels seguidors de la casa d'Àustria, desterraments i ajusticiaments amb penes de presó i de mort per als més destacats cabdills i dirigents del que era vist com una "rebel·lió", com una "traïció" al vertader monarca Felip V, que es legitimava pel testament del també seu avantpassat Carles II i que, ara, a més, aplicava el "justo derecho de conquista" a l'hora de fer i desfer en els països que les seues armes havien aconseguit reduir al seu poder. Sense tenir en compte actes com l'incendi i la destrucció de Xàtiva, portada a terme pel cavaller d'Asfeld.

En aquest context bèl·lic és on haurem d'incloure el *Diario* de Josep Vicent Ortí i Major, el qual, sense dubte, des de la pròpia experiència personal, ens va deixant constància d'aquells fets que més li interessaren, des dels esdeveniments bèl·lics més destacats, fins a les notícies del dia a dia, en la quotidianitat d'una ciutat de València que va viure aquella guerra realment des de l'exaltació dels dos bàndols que els candidats al tron d'Espanya

havien format. Fins a un punt que, com assenyala el mateix Ortí i Major, el 23 de maig de 1707, quan ja s'havia rendit València als poders militars del Borbó, encara va ser necessari fer un

pregón avisando que se pondrían en cárcel a los amos o padres de los niños, y con 10 libras de pena, si estos continuavan aquellas pendencias o imitación de batallas que por las calles de la ciudad hazían por juguete, poniéndose unos a defender el partido del señor Felipe V y los otros el del señor archiduque, apedreándose con algún estrago, pues el día antecedente mataron en estos juegos a un niño.⁵

2. *Els escrits memorialístics valencians sobre la Guerra de Successió.*

És evident que les versions que arriben, quasi sempre, de qualssevol conflictes bèl·lics són, sempre, les del bàndol vencedor. De vegades, fins i tot, podríem arribar a pensar que els de la part vençuda no arribaren ni tan sols a escriure sobre el conflicte, perquè els rastres dels seus papers són ben pocs. És el cas, aquest, el de la Guerra de Successió a les terres valencianes. De fet, si tenim constància de l'existència de memòries de partidaris de Carles III d'Àustria, això és, en bona mesura, gràcies als seus mateixos enemics, que ho anotaven. Josep Vicent Ortí i Major, va deixar escrit com

lunes, 28, noviembre 1707, a mediodía, habiendo el prior de Santo Domingo pedido auxilio a don Antonio del Valle, se reconozíó el convento. Se encontró un retrato del señor archiduque, unas pistolas, diferentes papelones y gazetas y, en un quadernillo de rezo, notado por días, lo que iba sucediendo en Valencia, pero con falsedad, pues se dezía que un día se saqueó una iglesia por los soldados de Felipe V y no había sucedido tal cosa; que otro día se había ahorcado injustamente a un hombre, que se le había cortado la lengua y puesto a los pies, cosa de notoria falsedad.⁶

És interessant, a més de l'existència d'aquell retrat de l'arxiduc, el "quadernillo de rezo, notado por días, lo que iba sucediendo en Valencia" que ara com ara hauria representat l'únic testimoni valencià de tipus memorialístic –un dietari, segons indica el mateix Ortí–, que aniria relatant la visió d'aquell conflicte, però des de l'òptica dels qui varen perdre.

Isidre Planes, un altre dietarista coetani, ens assenyala, al seu escrit, la mateixa novetat, però amb l'afegit de donar-nos el nom de l'autor d'aquelles notes ara perdudes:

---

⁵ Vegeu la notícia núm. 590 de la nostra edició.

⁶ Vegeu la notícia núm. 717 de la nostra edició.

Este mismo día se ha echado el ynquisidor, juez del breve, en el convento de Santo Domingo de esta ciudad, y en la celda del letor Luis Alexandre, y presentado, halló dos pistolas y un retrato del señor archiduque; y en un cuadernito del padre fray Joseph Giner hallaron notas contra el señor Felipe V y a favor del archiduque.⁷

Josep Giner, per tant, segurament va elaborar un dietari de proporcions no massa grans, i això, pel fet d'haver estat escrit des del costat dels austriacistes, li va fer perdre no solament el “cuadernito” a què al·ludeix Planes, sinó que, com diu el mateix autor:

a estos dos y nueve más, que son fray Raymundo Ribelles, presentado, fray Joseph Bru, presentado, fray Francisco Montaner, fray Luis Yvars, predicador general, y fray Pasqual Biguer, sacerdotes; y a los frayles legos Pedro Portalés, Pedro Barceló, Joseph Estornell y fray Valero Oller, les envió el juez del breve, por sentencia, dos años desterrados a Castilla.⁸

Un càstic com aquell, d'exili i de desterrament, devia ser prou convincent per fer que els posseïdors d'escrits a favor de l'arxiduc Carles se'n desfessen d'ells, la qual cosa explicaria, en bona mesura, que no ens hagen pervingut aquells escrits, tret d'algun cas molt concret i per circumstàncies ben diverses, com ara en el cas del català Francesc de Castellví, el qual va poder redactar les seues *Narraciones históricas*, ja quan era a Viena, a la cort del llavors ja emperador Carles VI i lluny, per tant, de Felip V i dels seus seguidors.⁹

Però, encara, hauríem de pensar que, durant el període de domini dels Àustries a València, la producció de papers a favor de la seua causa no degué ser menor que en altres llocs, i precisament en aquella guerra on tant de joc varen donar les propagandes proborbòniques o proaustriacistes, i antiborbòniques i antiaustriacistes, segons el moment i el lloc.¹⁰ Potser, però, una recerca més acurada, donaria fruits més importants.¹¹ Tanmateix, la literatura de “memòries” que recolzà el partit de Carles III i que va ser confegida a València, sembla haver-nos arribat escassament. Altres, segurament d'autor valencià també, ens han arribat en edicions d'altres llocs, com ara la *Relación de la entrada que hizieron en la ciudad de Denia, reyno de Valencia, las armas de la magestad católica del rey nuestro señor Carlos III (...), el 18 de agosto de 1705*, editada a Barcelona –encara que no hi conste el lloc d'impressió ni l'any-, per Rafael Figueró.¹² Del mateix tipus, però d'un àmbit molt més privat, és el text que va confegir el metge de Carles III –ja emperador Carles VI-, Doménec Briau, natural

⁷ Planes (*Sucesos...*, t. I, f. 231r.) Vegeu la citació completa d'aquest manuscrit a la nota 45 de la present Introducció.

⁸ Planes (*Sucesos...*, t. I, f. 231r.)

⁹ Castellví, F. de: *op. cit.*

¹⁰ Vegeu Pérez Picazo, M.T.: *op. cit.*

¹¹ Vegeu, per al cas català, per exemple, Ibáñez Jofre, X.: “Els romanços i els plecs austriacistes a la Guerra de Successió”, *Pedralbes*, núm. 3 (Barcelona, 1983), pp. 313-320.

¹² Es conserva un exemplar a la Biblioteca Valenciana, XVIII/1688(1).

de Castelló de la Plana, el qual, a instàncies de Francesc de Castellví, redactarà una carta-relació narrant l'incendi de Vila-real per part de les tropes borbòniques, el 12 de gener de 1707. Francesc de Castellví la inclourà entre els seus papers memorialístics i és per això que ha arribat fins als nostres dies.¹³

Francesc Garcia d'Àvila, un dels primers homes destacats a unir-se a Basset, quan aquest va desembarcar a la Marina per començar la revolta contra el poder borbònic, segons ens assabenta Isidre Planes, era “natural de la Güerta de Gandia” i, també “principal emisario de papelones sediciosos en este reyno.”¹⁴ De la ploma d'algun altre partidari de l'Àustria havien de ser uns altres “papelones”, com els anomena Planes, els quals varen aparèixer a València, pel maig de 1706. D'aquells escrits Planes ens fa una síntesi, i comenta els continguts, des de la seua òptica:

Salió a luz una gazeta en Valencia, con noticias venidas de 14 de mayo de Barcelona: ensartaba mil cosas sin arte ni visos de verdad, con ponderaciones raras y sucesos miraculosos en la retirada de Felipe V sobre Barcelona, por el suceso del eclipse de sol y verse que volaba una águila (¡si fuera asno, fuera milagro!) y dexarse ver una cruz en el aire, desde la catedral hasta Monjuí (¡bien llevaréis cruz pesada!), y que santa Eulalia todo el tiempo del sitio iba al lado de Carlos 3º (¡llevaría alguna estampa!) para librar a Barcelona de lo que quería executar Felipe V, de pasar *in ore gladii* a hombres, niños y mugeres, que este era orden del rey de Francia. ¡Ánimo fanáticos! ¡*Haec est hora vestra!* El eclipsarse el sol es natural, como el volar el águila. La cruz os manifiesta las penas que habéis de padecer; santa Eulalia se avergonzará de fomentar vuestras rebeldías y de defender la ciudad contra su rey. Y decir que un rey católico ha de executar venganzas tyránicas y que un cristianísimo las ha de aconsejar es ficción de fanáticos. Y quien permite se saquen tales papelones es apropiarse el nombre de frenético, revolvedor de pueblos.¹⁵

No degué tampoc ser l'únic, aquell paper imprés. Serrano Morales, indica, per exemple, que l'impressor Vicent Cabrera, el 1706, “estampó en favor del Archiduque varias relaciones” i dóna el títol de la que posseïa a la seua biblioteca: *Relación de la fiesta que la magestad de Carlos Tercero (que Dios guarde) mandó hacer a la Concepción de María, Señora nuestra, en acción de gracias por la vitoria conseguida sobre Barcelona, domingo, a 20 de junio 1706.*¹⁶ Aquella activitat seua, portant a lletra de motle les notícies sobre les activitats de Carles III i els seus seguidors, li havien de costar cars. El mateix Serrano Morales assenyala, seguint un manuscrit de Fuster i Membrado –que incorpora, entre altres fonts, les notícies ofertes pel

¹³ El text es conserva a l'Arxiu d'Estat d'Àustria, a Viena. Vegeu-la transcrita a l'Apèndix IV del present volum.

¹⁴ Planes, I.: *Sucesos...*, t. I, ff. 237r.-242r.

¹⁵ Planes, I.: *Sucesos...*, t. I, ff. 58r. i v.

¹⁶ Vegeu Serrano Morales, J.E.: *Reseña histórica en forma de diccionario de las imprentas que han existido en Valencia desde la introducción del arte tipográfico en España hasta el año 1868*, València, 1898-1899, pp. 60-62.

nostre Ortí¹⁷ com “sospechamos con fundamento que estuvieron muy relacionadas con las ideas políticas de este impresor” les accions que es va veure impel·lit a portar endavant, el 1707, ja establert a València el poder de Felip V. Fuster i Membrado dóna la notícia que “ahorcaron a un librero llamado Vicente Cabrera” i Serrano Morales, que coneix con l'impresor Cabrera encara era viu el 1732, suposa que “acaso le fue conmutada dicha pena por el destierro”, atés que Vicent Cabrera se'n va anar a Sogorb i no tornà a València fins el 1727. Però, la veritat del fet podem trobar-la directament al dietari d'Ortí:

Lunes, a 8, agosto 1707. Esta mañana al amanecer se sitiaron y reconocieron muchas casas de desafectos para ver si había armas; y habiendo encontrado en la imprenta de Vicente Cabrera una espada y una caravina, y diciendo [...] Cabrera, su hijo, que eran las armas suyas, le llevaron a la torre y a la tarde le ahorcaron. Moviósse gran ruido en el Mercado porque la gente misma empezó a gritar [f. 236r.] que el cavallero le había perdonado, que era de orden de quien se ajusticiava, y el verdugo dio a huyr, temiendo no cargasse el pueblo sobre él; y después, por esto, le pusieron en la cárcel. Para sosegar la inquietud se echó un bando, mandando, pena de la vida, que todos los paysanos se saliessen del Mercado, y luego se executó. Visto lo qual se continuó la buelta y se ahorcó a Cabrera.¹⁸

Va ser, per tant, el fill de Vicent Cabrera, el qui va ser ajusticiat. I la seua mort no degué deixar indiferents als homes de cultura. Més enllà del “gran ruido” que diu Ortí, el mateix cronista Minyana també va recollir aquell ajusticiament al seu llibre, dient com quedaren “aterrorizados los valencianos, por esta acción, y también indignados.”¹⁹ La possessió d'escrits a favor de l'arxiduc, després del lliurament de la ciutat de València a les tropes del Borbó, no degué ser poc arriscada. I convé apuntar, ara i ací, com el 1707, en elaborar Josep Ortí i Moles –oncle del nostre dietarista Ortí i Major- un memorial, per ordre de la corporació municipal, on es demanava al rei Felip la restitució dels furs valencians, aquest, juntament amb el jurat Lluís Blanquer –home de provadíssima lleialtat borbònica-, foren enviats a l'exili al castell de Pamplona, i en el mateix afer es va veure immers, també, el mateix impresor d'aquell paper reivindicatiu –o, per ser més exactes, *suplicatori*-, Antoni de Bordassar.²⁰

La represàlia dels felipins contra els partidaris de Carles III és igualment visible en la persona d'un altre impresor, Diego de la Vega, que segurament va ser l'encarregat de difondre “oficialment” les notícies del bàndol austriacista. És el mateix bibliòfil Serrano Morales qui assenyala que aquell tipògraf, amb obres eixides dels seus tallers valencians

¹⁷ Vegeu Fuster i Membrado, M.: *Dietario de Valencia*, Arxiu Municipal de València, Serrano Morales, núm. 6424, on s'indica en diverses ocasions que allò anotat per Fuster és tret de “don Joseph Ortí, author de estas memorias.”

¹⁸ Vegeu la notícia núm. 653 de la nostra edició.

¹⁹ Miñana, J. M.: *op. cit.*, p. 214.

²⁰ Vegeu la notícia núm. 676 de la nostra edició, on Ortí dóna aquesta informació.

almenys des del 1694, va imprimir, el 1705, una *Relación verídica del feliz arribo, plausible entrada y solemne juramento de nuestro católico monarca Carlos III (que Dios guarde), rey de España, en su nobilísima, leal y coronada ciudad de Valencia*.²¹ Per altra banda, hi constata la impressió d'un parell de fullets amb diverses notícies –un del 26 de febrer de 1707,²² i un altre, amb dades d'Alacant, Dénia, Onil i València, sense data expressa, i conservat a la Biblioteca Nacional de Madrid- que, en opinió seua eren “el órgano oficial del Archiduque Carlos.”²³ Encara, caldria afegir que tres d'aquells exemplars de protoperiodisme ens han arribat, també, per via manuscrita, copiats dels seus impresos originals, els quals varen ser guardats, adjunts, al volum primer del dietari d'Isidre Planes: *Noticias venidas a Valencia de diferentes partes del reyno, y relación de los cargos políticos que proveyó el rey nuestro señor, Carlos III (que Dios guarde) a favor de los hijos de esta ciudad y reyno de Valencia, día de la Purísima Concepción de la Virgen, de este año 1706*;²⁴ *Noticias individuales de lo obrado en cinco días en Castilla por las armas del rey nuestro señor (que Dios guarde), comandadas por el excelentísimo señor Conde de la Puebla, de Portugal, y otras de diferentes partes, publicadas en Zaragoza a 28 de enero y venidas a Valencia a 2 de febrero 1707*;²⁵ i *Sucinta relación de la salida de su magestad católica (que Dios guarde) de esta ciudad de Valencia, y de las gracias que hizo el día antes de partir, y otras noticias publicadas en Valencia a 13 de marzo 1707*.²⁶ Totes tres estan datades a València, i fetes imprimir per Diego de Vega, el qual s'intitula “impressor del rey nuestro señor.” el 1708 encara va imprimir alguna cosa de tipus religiós. Serrano Morales encara indica que

por haberse mostrado tan entusiasta partidario del Archiduque durante la permanencia de sus tropas en esta ciudad, es probable que se viese envuelto en los procesos y persecuciones de que fueron objeto todos sus secuaces al ser recuperada Valencia por las fuerzas de Felipe V.²⁷

Serrano Morales recolza la seua hipòtesi en l'aparició de Diego la Vega entre els valencians a qui foren confiscats el seus béns, per ordre de Damià Cerdà,²⁸ tal com pot veure's, per altra banda al document que donem a l'Apèndix XV del present volum.

I tot açò, per cridar l'atenció sobre un dels motius més possibles de desaparició d'escrits a favor de Carles III d'Àustria.

---

²¹ Serrano y Morales, J.E.: *op. cit.*, p. 568.

²² *Noticias de diferentes partes publicadas en Valencia, a 26 de febrero de 1707*, València, Diego de Vega, 1707 (citat per Serrano Morales (*op. cit.*, p. 568), a partir de les dades ofertes per Tramoyeres Blasco, L.: *Catálogo de los periódicos de Valencia: apuntes para formar una biblioteca de los publicados desde 1526 hasta nuestros días*, València, 1880-1881. (Hi ha ed. facsímil, València 1991).

²³ Serrano Morales, J.E.: *op. cit.*, p. 568.

²⁴ Planes, I.: *Sucesos...*, vol. I, ff. 291r.-293v.

²⁵ Planes, I.: *Sucesos...*, vol. I, ff. 294r.-296r.

²⁶ Planes, I.: *Sucesos...*, vol. I, ff. 296v.-298r.

²⁷ Serrano Morales, J.E.: *op. cit.*, p. 569.

²⁸ Serrano Morales, J.E.: *op. cit.*, p. 569.

Però si aquests podrien haver estat el tipus de materials valencians més plausibles per contenir notícies i informacions sobre els esdeveniments d'aquells anys a les notes terres –dieters, gasetes, relacions-, cal dir que no són del tot escasses les fonts que, des de l'òptica borbònica, ens han deixat el relat d'aquells temps de guerra i d'inestabilitat política i social.

I ens cal començar per un gènere de material escrit que no podem detectar entre el bàndol austriacista: la crònica pròpiament dita. Ens referim, òbviament, a l'obra del trinitari Josep Manuel Minyana, *De bello rustico valentino*.²⁹ Aquest text, tocat de les ínfules de l'humanisme i de l'esperit dels novadors de finals del XVII i de principis del XVIII, va ser sense dubte un intent d'escriure una història oficial, des de la pràctica immediata, d'aquella guerra que, des de la perspectiva de Minyana, començava amb l'arribada de Basset a Altea, i acabava amb la rendició d'Alacant a les tropes borbòniques. Abans i després d'aquells esdeveniments militars, s'obri, a la crònica de Minyana, un gran buit. És, per tant, un relat de la guerra, des d'un punt de vista estrictament valencià o, per dir-ho en altres paraules, representa l'episodi valencià d'aquella guerra que va assotar bona part d'Europa des del 1700 fins al 1714. Ja ho assenyalava així el degà d'Alacant Manuel Martí i ho torna a indicar Antonio Mestre.³⁰ Minyana, afecte als Borbons, segurament pretenia, però, una revisió d'aquella contesa bèl·lica, rebaixant la participació dels valencians en la mateixa. Els iniciadors, els qui s'uneixen a Basset i comencen la revolta, per exemple, són qualificats de

los hombres más corrompidos de todas las categorías sociales, y la hez de la población (...) los que estaban hundidos en la impotencia y pobreza, los vagabundos sin patria, sin casa, sin raíces, los más dispuestos a los desórdenes y crímenes ya fuera por maldad o falta de esperanza de todas las cosas, la mayoría de los que habían cometido crímenes castigados con la pena de muerte (...) se unieron a Basset. (...) o por una esperanza de fortuna más favorable, más gustaban los tumultos y sediciones que el reposo seguro y el ocio.³¹

Amb això, la noblesa, restava al marge de la sedició que adduïa la corona. Però, si aquella actitud de Minyana pot resultar fins a cert punt comprensible, ateses les seues filies i els seus interessos, no ho és tant el fet que, qui s'encarregà de portar a la impremta l'original minyanià va ser precisament don Gregori Maians, descendent de família austriacista represaliada pels mateixos poders borbònics a qui Josep Manuel Minyana lloava. Segurament Maians també buscava congraciarse amb el poder, quan va decidir aquella impressió que es faria als Països Baixos, en una data (1752) ja suficientment allunyada dels

²⁹ Sobre aquest autor i la seua obra, vegeu l'estudi de F.J. Pérez i Durà i de J.M. Estellés a Miñana, J.M.: *op. cit.*, pp. 1-24.

³⁰ Mestre, A.: "Prólogo" a Miñana, J.M.: *op. cit.*, pp. X-XI.

³¹ Miñana, J.M.: *op. cit.*, pp. 43-44.

esdeveniments per no aixecar massa rebomboris.³² Tanmateix, la confecció d'aquell escrit es trobava molt més pròxima al que es narrava, dels tres llibres del *De bello rustico valentino*, Maians ens informa que el primer ja es trobava enllestit per l'agost del 1707, el segon "poco después" i el tercer, el 1723. Maians també ens diu que no va voler Minyana que, al manuscrit original, hi figuràs el seu nom: "quiso ponerlo en un lado, llamándose a sí mismo *Anónimo Valenciano*, tal vez porque representó a lo vivo a algunos de los partidarios de las facciones austríacas muy malvados."³³ L'any 1707, quan Minyana encapçalava la seua crònica amb l'*Anonymus Cosmopolitanum*, València encara podia ser, potser, perillosa, per a un partidari dels Borbons, si retornava Carles III i les seues tropes. La guerra, malgrat la batalla d'Almansa, no estava del tot decidida. Tanmateix, no ens consta que Minyana tingués voluntat de publicar el seu text abans de la seua mort, esdevinguda el 1730, encara que, com afirma Maians

deseaba que su obra se transmitiera a la posteridad, pues, para su conservación envió un ejemplar escrito por su puño a Matías Chafreón, amigo suyo, a la sazón profesor en Salamanca; y otro retuvo en poder suyo muy bien coservado, que después de su muerte no apareció, escondido por una mano rapaz o envidiosa.³⁴

Més enllà d'aquesta crònica llatina de Minyana, la literatura valenciana coetània al conflicte bèl·lic i successori del segle XVIII ve representada per dietaris i relacions dimanades d'autors proborbònics i que, tot i no assolir la perfecció ciceroniana de Minyana, resulten sovint molt més interessants, en tant que els seus relats són molt més vius, més directes, i amb un regust "popular" que ens permet fer-nos una idea bastant exacta del dia a dia de la València d'aquells anys i dels esdeveniments militars o polítics més importants.

Tanmateix, cal advertir, de bell començament, que les obres que han arribat fins a nosaltres, són totes en castellà. Com és ben sabut, la llengua pròpia dels valencians, des del segle XVI havia anat relegant-se dels nivells cultes i havia estat substituïda, en molts casos, pel llatí –que permetia una projecció europea- o pel castellà, que era la llengua del poder, d'ençà l'adveniment dels Àustries al tron de la monarquia hispànica i l'establiment de la cort reial a Castella.³⁵ De més a més, la producció literària valenciana i general en la nostra llengua va passar a una fase d'un cert "decandiment" que ha estat qualificat pels estudiosos de *Decadència*, i que, a pesar que no va ser tan accentuada com s'ha volgut fer creure des de

---

³² Minianae, J.E.: *De bello rustico valentino libri tres, sive historia de ingressu austriacorum foederatorumque in regnum Valentiae, ex bibliotheca gregorii Majansii, generosi valentini*, La Haia, Pere d'Hondt, 1752.

³³ Vegeu la *Vida de Minyana*, redactada per Maians, i publicada a Miñana, J.M.: *op. cit.*, p. 309.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Sobre la penetració del castellà a València i la seua significació sociopolítica, resulten interessants les aportacions fetes per Fuster, J.: "Decadència i castellanització", *Caplletra*, núm. 1 (València, 1986), pp. 29-35.

determinades òptiques,³⁶ el ben cert és que a les nostres terres una gran part dels escrits amb pretensions literàries o historiogràfiques passaren a escriure's en castellà. Més concretament, a l'àmbit de la memorialística, el valencià, que resisteix amb certa dignitat durant el segle XVII amb autors com Pere Joan Porcar³⁷ o Joaquim Aierdi,³⁸ al segle XVIII ja solament comptarà –conegut fins ara– amb el cas de mossén Josep Esplugues, rector de Montaverner, que ve a ser l'últim testimoni cronològicament d'una activitat dietarística en la llengua pròpia del regne de València.³⁹ És per això que als dietaris i les altres memòries valencianes sobre la Guerra de Successió o que inclouen els esdeveniments d'aquesta,⁴⁰ tot i que podríem haver trobat sense massa dificultat –per raons sociolingüístiques– algun testimoni en la llengua autòctona, la bona veritat és que fins ara els més importants i coneguts ho són en castellà, amb lleugeríssimes concessions a alguna frase o vocable en valencià. En aquest sentit cal dir que tant el capellà Isidre Planes com el noble Josep Vicent Ortí i Major, tots dos valencianoparlants –com es veu per l'ús que fan del castellà i per altres obres seues en el cas del segon–, varen optar pel castellà per deixar-nos el testimoni d'aquells esdeveniments bèl·lics i polítics que tant els inquietaren.

L'obra d'Isidre Planes és, sense cap dubte, una de les més riques en observacions, notícies i dades sobre la vida quotidiana a la València del moment. Però, segurament per l'estat en què ens ha arribat, no ha merescut encara cap edició, tot i que ha estat utilitzada en part pels investigadors més solvents sobre la Guerra de Successió a València però, sempre, de manera marginal, sense arribar a suscitar una monografia, ni que fos breu, sobre aquell interessantíssim paper. De fet, ens hem de remuntar al bibliògraf Vicent Ximeno⁴¹ i a un conegut estudi de l'erudit valencià Almarche Vázquez per trobar notícies sobre aquell autor i sobre els seus escrits.⁴² El primer ens diu que va ser

sacerdote natural de la villa de Puzol, doctor en Sagrada Theología. Fue colegial de beca en el Real Colegio de Corpus Christi de Valencia, donde obtuvo después los empleos de ayudante de sacristán, de maestro de ceremonias y de penitenciario, en cuya ocupación perseveró hasta su muerte, sucedida en esta ciudad a 3 de noviembre del año 1729.

---

³⁶ Escartí, V.J.: "Joan Fuster i la *Decadència*", dins *Fuster entre nosaltres*, València, 1993, pp. 109-113; i *idem*: "Nota sobre la *Decadència*", dins *Les lletres hispàniques als segles XVI, XVII i XVIII*, Castelló de la Plana, pp. 59-69.

³⁷ Vegeu Porcar, J.: *Coses evengudes en la ciutat y regne de València*, a cura de V. Castañeda Alcover, 2 vols., Madrid, 1934. Vegeu també l'aportació més recent de Lozano, J.: "Mossèn Pere Joan Porcar: testimoni crític del Barroc valencià", dins *Escriptors valencians de l'Edat Moderna*, València, 2004, pp. 149-160.

³⁸ Vegeu Aierdi, J.: *Dietari. Notícies de València i son regne, de 1661 a 1664 i de 1667 a 1679*, a cura de V.J. Escartí, Barcelona, 1999.

³⁹ Vegeu Casanova, E.: *Memòries d'un capellà del segle XVIII*, València, 1989.

⁴⁰ No usa tampoc el valencià Ignasi Benavent al seu dietari, que inclou notícies entre 1657-1704, ni tampoc el continuador anònim que anotà algunes dades més, a partir del 1726 (Vegeu Callado Estela, E.-Esponera Cerdán, A.: *Memoria escrita, historia viva. Dos dietarios valencianos del seiscientos*, València, 2004).

⁴¹ Ximeno, V.: *Escriptores del reyno de Valencia*, 2 vols., València, Josep Esteban Dolz, 1747, vol. II, p. 216. Les dades que oferim tot seguit, i les citacions, procedeixen d'aquesta pàgina.

⁴² Vegeu Almarche Vázquez, F.: *Historiografia valenciana*, València, 1919, pp. 346-354.

Afegeix, segurament perquè el coneixia personalment i, encara, en base a les obres que Ximeno va poder llegir seues, que

era hombre aficionadísimo a escribir las cosas que sucedían en su tiempo, y aunque en sus libros se hallan muchas noticias inútiles y apasionadamente referidas, ay otras memorables, ajustadas a la verdad y que pueden aprovechar para la historia.

Les obres de Planes que cita Ximeno en són tres. En primer lloc un *Reportorio de varias y raras cosas sucedidas especialmente en esta ciudad y reyno de Valencia, y en España y otras partes*, que es conservava manuscrita a la biblioteca del convent del Carme, de València, i de la qual el bibliògraf indica que “empieza desde la mitad del siglo pasado y llega hasta el año 1727.” Ens indicaria, així, que l’interés per anotar “curiositats” i notícies l’hauria acompanyat pràcticament fins al darrer dia de la seua vida, com, per altra banda, ja hem detectat en algun altre cas de dietarista grafòman.⁴³ En segon lloc, Ximeno esmenta un volum escrit l’any 1720, que es conservava manuscrit a la biblioteca del convent de Predicadors de la ciutat de València, i que portava per títol *Origen de la fundación del Colegio Seminario o Recogimiento de los Niños Huérfanos de San Vicente Ferrer de la ciudad de Valencia*; el qual, actualment es conserva a la Biblioteca de la Universitat de València.⁴⁴ I, en tercer lloc, el que més ens interessa ara: *Sucesos fatales de la ciudad y reyno de Valencia o manual diario de lo sucedido desde el año 1705*, el qual va ser vist per Ximeno en “cinco tomos en 4, escritos de su letra, custodidos en su colegio de Corpus Christi”.

En aquella mateixa institució sembla que es conservaven les restes de la seua biblioteca personal. Almarche afirma que “la cultura literaria del Dr. Planes era grandísima, como lo acreditan estos manuscritos y la numerosa colección de tomos de Varios que legó al Colegio de Corpus-Christi, conteniendo centenares de folletos de toda clase.”⁴⁵ Tanmateix, el que no acaba d’explicar Almarche és com aquells manuscrits amb el dietari de Planes es varen dispersar, fins al punt que ara com ara una part d’ells és introbable. De fet, el volum primer *Sucesos fatales d’esta ciudad y reyno de Valencia o puntual diario de lo sucedido en los años de 1705, 1706 y 1707. Tomo I*, es pot trobar a la Biblioteca Valenciana, al fons

---

⁴³ Ens referim a mossén Joaquim Aierdi, com ho testimonien altres escrits de caire memorialístic seus, a banda del *Dietari*, i d’un to encara més personal. Vegeu Escartí, V.J.: “Intimitat i publicitat a l’àmbit de l’escriptura privada en el segle XVII: el cas de mossén Aierdi”, *Estudis Castellonencs*, núm. 6 (1994-1995), pp. 459-466.

⁴⁴ Biblioteca de la Universitat de València, ms. 1798 de l’inventari de Gutiérrez del Caño, E.: *Catálogo de los manuscritos existentes en la Biblioteca Universitaria de Valencia*, 3 vols., València, 1914, vol. III, p. 37.

⁴⁵ Almarche Vázquez, F.: *op. cit.*, p. 346.

Nicolau Primitiu,⁴⁶ però no en el seu original, sinó en una còpia efectuada amb una certa voluntat de rigor pel cronista de València Lluís Cebrian Mezquita, que deixa la seua rúbrica en diferents llocs⁴⁷ però que no s'està de “reorganitzar” part del material documental adjunt i de “regularitzar” –encara que no sempre- les grafies i altres qüestions més o menys secundàries que, tanmateix, no resten importància al text. Ell mateix és qui, a la fi de la seua còpia, afirma:

Este volumen, como en su misma portada se consigna, es el primero de la serie, que se compone de cuatro, todos en manos de desconocidos –si aún existen los tres restantes-, faltos de publicidad y de análisis. Mis pesquisas por descubrir su paradero y estudiarles no han tenido un éxito completo, pero tengo motivos para sospechar que uno de los tomos ha venido a parar en manos de mi buen amigo y colega, don José Martínez Aloy, y otro lo adquirió hace poco el joven bibliófilo señor Martí, dependiente de don José de Llano, gran aficionado también a libros y antigüedades.

De que existieron los volúmenes 3º y 4º de este curioso manuscrito no cabe ninguna duda, porque en el presente tomo, folio 389, se hace referencia a los mismos.⁴⁸

No diu, però, d'on va copiar el volum primer Lluís Cebrian, encara que Almarche, a la monografia ja esmentada, assenyala en nota que el “tomo I paró en manos de una Sociedad obrera católica.”⁴⁹ Més clara és la indicació d'Almarche, en referència al volum segon de Planes, que diu que es troba a la biblioteca de Josep Martínez Aloy. D'aquest indica que són 422 pàgines, però el que es conserva en els nostres dies, també a la Biblioteca Valenciana, és només un fragment, en còpia moderna, potser del mateix Martínez Aloy o algú del seu cercle.⁵⁰

Gutiérrez del Caño, per altra banda, en elaborar el seu conegut catàleg dels manuscrits de la Biblioteca de la Universitat de València, indica, en parlar del tom quart - que és el conservat en aquesta institució-, que els “cinco tomos son autógrafos y se custodiaban en el Colegio del Corpus Christi; hoy los cuatro restantes hállanse en poder de los señores Rodríguez de Cepeda, Martínez y Martínez, Martí Estévez⁵¹ y Martínez Aloy.⁵²

---

⁴⁶ Planes, I.: *Sucesos fatales d'esta ciudad y reyno de Valencia o puntual diario de lo sucedido en los años de 1705, 1706 y 1707. Tomo I*, Biblioteca Valenciana, Nicolau Primitiu, ms. 159.

⁴⁷ Vegeu-la, per exemple, al f. 294r. del manuscrit citat a la nota anterior.

⁴⁸ Planes, I.: *Sucesos...*, vol. I, ff. 351r. i v.

⁴⁹ Almarche Vázquez, F.: *op. cit.*, p. 349.

⁵⁰ Planes, I.: *Puntual diario de lo que pasará en esta ciudad y reino de Valencia en la continuación de la guerra de este año 1708*, Biblioteca Valenciana, ms. 394/8.

⁵¹ Almarche Vázquez, F.: *op. cit.*, p. 352, en nota indica que el “tomo III, propiedad de don Miguel Martí Esteve.”

⁵² Gutiérrez del Caño, M.: *op. cit.*, vol. III, pp. 37-38. Cal assenyalar, per altra banda, que el mateix autor (p. 57) dóna la referència de dues obres més, de Planes, conservades a la mateixa institució: *De las missas del trentenario de san Vicente Ferrer* (1690) i la més interessant *Satisfacción que di a un amigo castellano que me escribió satírico contra los valencianos, por haber proclamado al señor archiduque Carlos, refiriendo brevemente lo que pasó, y sintiendo mal de la introducción de las leyes castellanas*, que ja tenia enllestida el 1709 i que cal incloure en la llista de les queixes valencianes per l'abolició dels furs arran del Decret de Nova Planta del 1707.

Comptat i debatut, de l'obra de Planes, que abastava de l'any 1705 al 1729, només tenim localitzats els volums I, II (un fragment) i IV. Tanmateix, sí que coneixem el que es contenia –més o menys- en cada un d'ells, segons el pla original del seu autor, en tant que Planes explica, a la fi del volum IV, el conjunt de l'obra:

El primer tomo contiene los sucesos de los años 1705, 1706 y 1707, tiene 314 hojas en quarto. Al principio tiene un índice por abecedario, y las capitulaciones impresas de Valencia a Baset. A la fin, varios papeles curiosos correspondientes a los sucesos; un aranzel de los butifleres valencianos de todos los estados; una *Relación* de lo sucedido en la entrega de Valencia a los generales del señor don Felipe V, que escribió el obispo Gilart; varios papeles y gazetas en el gobierno del señor archiduque en confirmación de estos mis escritos; otros papeles curiosos y un diario de la pretensa conquista de Cádiz, primera intentona de los ingleses y olandeses para conquistar a España, frustrada y bien defendida.

El segundo tomo tiene escritas 403 hojas en quarto y, en ellas, escritos los sucesos de los años 1708 y 1709. Al principio tiene índice por abecedario. En el fin, Relación de la forma con que juraron al serenísimo Luis por príncipe de las Españas en Madrid, domingo, 7 de abril 1709.

El tercer tomo tiene escritas 331 hojas en quarto y, en ellas, escritos los sucesos de los años 1710 y 1711. Al principio contiene índice por abecedario. En el fin, las extracciones que se hicieron de diputados de este reyno, de los braços militar y eclesiástico, para los años 1707, 1708, 1709; y copia impresa del testamento del señor rey Carlos II, y de la entrega que hizo don Francisco de Velasco, virrey de Barcelona, de dicha ciudad al conde de Peterborough, general de los ingleses y olandeses y del señor archiduque.

Este quarto tomo tiene escritas 494 hojas en quarto y, en ellas, escritos los sucesos de los años 1712, 1713, 1714 y 1715. En el principio dice o existe un índice por abecedario de las cosas más notables de este tomo. A la fin de este 4º tomo se hallará, en 23 hojas, un papel histórico, satisfacción que di a un amigo castellano que me escribió satírico contra los valencianos, por haver proclamado al señor archiduque Carlos, refiriendo brevemente lo que passó, y sintiendo mal de la introducción de las leyes castellanias en este reyno, destructivas de los contratos echos en espacio de quinientos años en este reyno. Lo escribí en el año 1709 y por curiosidad le he encuadernado en este tomo 4º, hasta el año 1715.⁵³

Cadria assenyalar, també, que a la coberta d'aquell mateix volum IV, Planes va indicar, després del títol: “y algunos del año 1716, 1717 y 1718 los prometo escribir sumariamente en un 5º tomo.”⁵⁴

No sabem on paren, ara, els volums III i V, ni tampoc el II en la versió original o en una possible còpia íntegra. Tanmateix, potser en un futur apareixeran i ens oferiran noves dades i més opinions del seu autor sobre els esdeveniments que li varen tocar viure. Un temps que, deixant a banda la seua natural i prova afecció a recollir notícies quotidianes, el degué impulsar a mirar-se el món que l'envoltava amb ulls diferents, encara que amb el partit pres des del començament. Això es pot detectar, perfectament, al llarg de les pàgines dels seus volums dietaris, però ho fa explícit ja a la justificació inicial del tom I:

⁵³ Planes, I.: *Sucesos...*, vol. IV, ff. 494v. i ss. Reproduït a Almarche Vázquez, F.: *op. cit.*, pp. 348-349.

⁵⁴ Planes, I.: *Sucesos...*, vol. IV, f. 1.

Si Dios es servido darme vida, intento dexar a la posteridad, para el escarmiento, memoria diaria de los sucessos fatales que se han de representar en esta tragicomedia del intruso gobierno, que llama una cruel guerra a este infeliz reyno y ciudad, discurriendo ha de causar varias, raras e inauditas mutaciones de theatros, previendo que todas las ciudades, villas y lugares de este reyno de Valencia han de padecer lamentables estragos en vidas, honras y haciendas, y que me parece ha de oír a los vivientes lastimados. ¡Dichosos los muertos, que no ven las penas y trabajos que nosotros padecemos! Pues el rey nuestro señor, Felipe V, ya que nuestra desgracia quiso que sus armas no nos defendiesen de los sediciosos rebeldes, hemos de sentir los fieles vasallos de este reyno los ecos de estos castigos, padeciendo realmente en haciendas, ya que en premio de nuestra fidelidad no sentiremos en la honra estos golpes, que es el único consuelo que a los fieles vasallos de su magestad nos queda.⁵⁵

Perquè, si en alguna cosa és ric el treball memorialístic de Planes, és en la prolixitat de les descripcions i, també, en la gran quantitat de comentaris personals que escampa arreu de les seues pàgines. Això, i la capacitat d'observació i d'informar-se que sembla tenir Planes bé que demanen un seguiment més exhaustiu d'aquests manuscrits ara il·localitzats, per veure de tornar-los a reunir i preparar una edició dels mateixos. De fet, són nombrosíssims els comentaris de reprovació als austriacistes que deixa anar Planes, pertot arreu, però tampoc s'està de criticar els borbònics, si cal. I valdrà com exemple el següent fragment, que anota quan el 21 de febrer de 1708 el cavaller d'Asfeld convidà a les dames de València a un sopar, per festivar el primer aniversari del naixement del príncep Lluís, fill de Felip V:

Este día el caballero Asfeld, en la casa que vive, del marqués de Villatorcas, delante de la iglesia del convento de Santo Domingo, retornó, convidando a los cabos militares y señoras de Valencia. Debió de ser en despique de los convitones que dio Peterboroug el año pasado, 1706, día de Ceniza, celebrando los años de la reina Ana y brindando a la salud de la anglicana, y haciendo lo mismo los españoles a su mesa. En diferentes casas hicieron lo mismo; y el año pasado hicieron lo mismo los ingleses y holandeses. Pero este año han sido los brindis a la salud de nuestro rey Felipe V, de su esposa y nuestra reina, y del príncipe de las Asturias, Luis. ¡Vítor! ¡Vítor! ¡Vítor las borracheras, que todos las pagamos y no participamos!⁵⁶

No és, però, el nostre objectiu, fer una anàlisi detallada del dietari de Planes, sinó inserir-lo en un conjunt d'escrits de tipus memorialístic i, per descomptat, atorgar-li un lloc destacadíssim, ateses les seues qualitats difícils de trobar. És, juntament amb el text d'Ortí – del qual parlarem més avall-, el més reeixit del període.

---

⁵⁵ Planes, I.: *Sucesos...*, vol. I, ff. 14r. i v.

⁵⁶ Planes, I.: *Puntual...*, p. 21.

De to menor, però en ocasions tant o més interessants que els dietaris ara esmentats, i fins i tot, sovint, font dels mateixos, són les relacions que, redactades pels partidaris de l'Anjou, o bé varen ser escrites per plomes valencianes, o bé s'editaren a les nostres terres, o bé tracten de temes i esdeveniments valencians. Fer ací una llista de totes les conegudes seria una tasca feixuga i no apropiada al nostre propòsit, però, sí que convé fer una ullada, almenys, a alguns dels exemplars més destacats, des de diversos punts de vista

Així, de l'any 1705, posseïm una *Relación* de Diego Muñoz Baquerizo, inquisidor més antic de València, datada a Requena, el 29 de desembre, on l'autor es trobava, fugint de les armes de Basset, que ja ocupaven València des de feia uns dies. En aquell paper, que ens ha arribat manuscrit, Muñoz assabentava al rei Felip de la recent caiguda de València a mans dels austriacistes.⁵⁷ De característiques una mica diferents, però amb les mateixes intencions, hauríem de citar ara el text de fra Jeroni Bellvís i Escrivà, valencià de la casa dels senyors de Bèlgida i prior de Sant Miquel dels Reis, a València, en el qual dóna la seua visió dels avanços dels austriacistes, en el moment en que València ja és seua. En aquest cas, l'autor d'adreça a la reina, esposa de Felip V: *Informe a la reyna nuestra señora, del estado y condición de la guerra con que las armas enemigas de ambas magestades, divina y humana, intentan la ruina de España, por los países rebeldes de Cataluña y Valencia* (Pamplona, Francisco Picart, 1706).⁵⁸

De forma manuscrita ens ha pervingut un altre relat de filiació valenciana i proborbònica, però anònim: *Relación individual y fidedigna del sitio de Alicante, y lo sucedido en él, sin pasión alguna, este año de 1706*, conservat entre els papers col·leccionats per Isidre Planes,⁵⁹ i que oferim al nostre Apèndix I. En aquest, des de l'òptica d'algú que es trobava dins la ciutat d'Alacant, es va narrar el setge que hi posaren, aquell any 1706, els partidaris de l'Àustria, amb tota mena de detalls, en especial els referits a les qüestions logístiques i d'armament.

Un altre esdeveniment bèl·lic va generar una abundosa literatura de relacions, per la transcendència del mateix, i més interessant, ara, per les evidents repercussions que va comportar a l'antic regne de València: la batalla d'Almansa, del 25 d'abril de 1707. En aquest encontre armat entre les tropes de les Dues Corones –França i Espanya- i de Carles III, va començar el decliu del poder de l'Àustria a la Corona d'Aragó. Tant per les dimensions d'aquell xoc dels exèrcits, com per l'interès dels borbònics en magnificar la seua

---

⁵⁷ L'original es conserva a l'Archivo Histórico Nacional, Estado, leg. 279, i va estar publicada per Pérez Aparicio, C.: *op. cit.*, pp. 156-160.

⁵⁸ Hi ha edició facsímil d'aquest text, realitzada a València, 1993.

⁵⁹ Vegeu l'Apèndix I d'aquest volum.

victòria, la batalla gaudí d'una premsa abundosa. Entre d'altres, cal assenyalar la *Relación breve de la feliz victoria que han conseguido las armas de su magestad mandadas por el señor mariscal duque de Werbik contra el ejército de los aliados en los campos de Almansa el día 25 de abril de este presente año de 1707*, conservada manuscrita a la Biblioteca Nacional de Madrid.⁶⁰ Una altra relació, també segurament redactada dins la immediatesa de la batalla, seria editada a Múrcia, per l'impressor Vicente Llofriu: *Copia de la relación verídica que ha venido a esta ciudad de la batalla del campo de Almansa, y vitoria que las armas de nuestro invicto monarca, Felipe Quinto, consiguieron de los enemigos de nuestra religión y de la corona, el día 25 de abril de 1707*.⁶¹ Totes dues són, però, de dimensions més bé reduïdes i no passen de la simple constatació de la notícia, sense massa riquesa descriptiva. De major pretensions serà, però, un altre imprés, conservat a la Biblioteca Nacional de Madrid i editat a Sevilla el mateix 1707, el qual porta per títol *Diario y noticia cierta, de la famosa batalla y victoria que consiguieron de portugueses y aliados, las armas del rey nuestro señor, don Felipe Quinto (que Dios guarde), mandadas por el señor mariscal de campo general duque de Berbic, en el campo de Almansa, día 25 de abril de este año 1707*. Tot i les imprecisions geogràfiques a l'hora de situar la batalla en un espai concret entre els termes de Villena i la Font de la Figuera, per exemple, és remarcable per l'extremada minuciositat en la descripció dels moviments de les tropes i amb la intenció clara de ressaltar la perícia dels militars del bàndol que defensava la causa del duc d'Anjou.⁶²

Una conseqüència quasi immediata de la desfeta patida per les tropes de Carles III va ser la rendició de la ciutat de València als exèrcits de Felip V, que s'acostaren ràpidament a la capital i que el 8 de maig ja entraven a la mateixa ciutat, victoriosos. D'aquell esdeveniment ens han quedat alguns testimonis en forma de relacions, de caràcter més o menys personal. La més breu i de caràcter més "noticier" o protoperiodístic és la *Relación puntual de la gloriosa recuperación de la ciudad de Valencia por las armas del rey nuestro señor, mandadas por su alteza real el señor duque de Orleans y el señor mariscal duque de Bervic, y acertadas disposiciones para la quietud de la ciudad y mayor seguridad del reyno*, impresa a Sevilla per Juan Francisco de Blas.⁶³ En la mateixa línia cal considerar un altre text de dimensions una mica majors, i amb voluntat de donar notícies d'altres ciutats i viles de l'antic regne. Es tracta de la *Relación del entrego de la ciudad de Valencia al dominio de su magestad, que Dios guarde, en el día 8 de mayo de*

---

⁶⁰ Biblioteca Nacional de Madrid, mss. 11021, *Varios papeles*, ff. 213v.-215r. L'hem transcrit a l'Apèndix VI d'aquest volum.

⁶¹ Biblioteca Valenciana, Nicolau Primitiu, 946.73/F-48. La donem, transcrita, a l'Apèndix VII.

⁶² Es conserven dos exemplars d'aquest imprés a la Biblioteca Nacional de Madrid. L'hem transcrit a l'Apèndix VIII.

⁶³ Es conserva un exemplar a la Biblioteca Nacional de Madrid, R-60361(34) i una versió, pràcticament idèntica, manuscrita, a la mateixa institució (ms. 12949/6). Vegeu-la a l'Apèndix IX.

1707, conservada actualment dins un volum miscel·lani, a la Biblioteca Nacional de Madrid.⁶⁴

Molt més personal, i amb detalls de gran interès, és el relat que va elaborar el bisbe de Croia, Isidre Aparici Gilart, figura de relleu al món eclesiàstic valencià –en absència de l'arquebisbe, que es trobava en aquell moment a Madrid, on s'havia refugiat, evitant els poders austriacistes, tot i que finalment s'uní a aquell bàndol-, i que va ser l'encarregat, en bona mesura, de representar a València davant els militars que venien al cap de l'exèrcit de Felip V. Aparici Gilart, des de la memòria personal, i en un relat que s'acosta als àmbits de la dietarística, referirà la seua intervenció adoptant el paper de narrador en tercera persona, tot i que el personatge principal és ell mateix, en un intent de donar major versemblança al text, i, també, per tal de donar una imatge de modèstia excessiva que el fa atribuir a Déu el seu encert en la negociació amb l'enemic, del qual obté que València no siga presa per les armes, a saqueig, sinó que es porte a termini una invasió “reglada” i sense les violències pròpies de la invasió guerrera. La *Relación breve de lo sucedido en Valencia los días 7 y 8 de mayo d'este año 1707, y algunos antes y después de haberse restituido esta ciudad al dominio y obediencia de su natural y legítimo rey, el señor Felipe V*, va ser adreçada directament pel bisbe Aparici Gilart a José García de Azor, president del Consell Suprem de Castella, amb qui, òbviament, intentava congraciar-se, i a qui, sense cap dubte, conexeria dels seus temps de regent de la Cancelleria Reial, a València, a les ordres del virrei marquès de Villagarcía.⁶⁵ Se'ns ha conservat manuscrita, gràcies a una còpia que anys després –el 1711- va fer el capellà mossén Isidre Planes, el qual la va incloure entre els documents adjunts al seu volum I dels *Sucesos fatales...*⁶⁶

L'enumeració de relacions i notícies que varen aparèixer en aquells anys de guerra podríem allargar-la més. Tanmateix, ens semblen suficients els exemples adduïts per tal d'entendre el tipus de literatura memorialística que va generar aquell conflicte a les nostres terres, i els testimonis que ens han pervingut. Si de cas, només voldríem afegir ara la *Relación que en forma de manifiesto se haze por parte de (...) Morella, desde el año 1705 hasta el de 1711, de los servicios, trabajos y sucesos de la presente guerra (...) en que señaladamente han manifestado su amor a (...) Phelipe Quinto (...)*, impresa a Saragossa, el 1711, i conservada a la Biblioteca Valenciana, provinent del fons Carreres,⁶⁷ la qual dóna idea claríssima que, encara en una data tan avançada, la generació de papers excusatoris de cara al Borbó era important per tal de no suscitar la seua ira. En especial a Morella, que va ser una de les últimes places a deixar

⁶⁴ Biblioteca Nacional de Madrid, ms. 12949/5. L'hem transcrita a l'Apèndix X del present volum.

⁶⁵ Vegeu Voltes Bou, P.: *La Guerra de Sucesión en Valencia...*, pp. 100 i 186.

⁶⁶ Planes, I.: *Sucesos...*, vol. I, ff. 273r.-283v. L'hem transcrita, a l'Apèndix XI.

⁶⁷ Biblioteca Valenciana, Carreres, XVIII/1597.

l'obediència a Carles III, per la seua evident proximitat a Catalunya, encara que la seua fidelitat a Felip V li valgué algun títol honorífic.

3. Josep Vicent Ortí i Major: un literat de nissaga.

Parlant de l'ús de la nostra llengua durant els segles XVI i XVII, Joan Fuster afirma que “la dinastia dels funcionaris Ortí hi mereix menció a posta”, en tant que, en opinió del mateix autor, els membres d'aquesta família són dels qui mantenen “un to d'elegància, de pulcritud diguem-ne gramatical, i un sentit de la tradició que rarament trobaríem en els poetes contemporanis.”⁶⁸ I Fuster, ací, fa esment d'un mot que serà clau a l'hora d'interpretar la producció dels Ortí, siga en valencià, siga en castellà: *tradició*. I no solament en les seues actituds lingüístiques, sinó fins i tot en les seues actituds polítiques i, per tant, vitals. De fet, un estudi aprofundit sobre aquella nissaga de literats⁶⁹ seria un exponent paradigmàtic dels canvis i les transformacions lingüístiques, literàries i polítiques que experimentaren les terres valencianes en un període que podríem situar entre el Renaixement i la Il·lustració, un període ampli i complex en què es produïren canvis i transformacions de gran importància.

De Marc Antoni Ortí, el que podríem anomenar *el Vell*, sabem que va ser secretari del braç militar del regne de València i, després, secretari dels tres Estaments. Es va casar amb Laudòmia Ballester i un dels seus fills, d'igual nom, és el primer de la família de qui conservem mostres d'escriptura literària.⁷⁰ Marc Antoni Ortí i Ballester va nàixer “por casualidad” –indica Ximeno– a Nules, el 1593. Va exercir la notaria, com el pare, i ocupà –entre altres– els càrrecs de secretari del braç militar, dels tres Estaments, escrivà de la Fàbrica del Riu i, especialment, el de secretari de la Ciutat, al qual anava vinculada la regència del *Llibre de memòries de la ciutat de València*,⁷¹ malgrat que no ens ha pervingut cap

⁶⁸ Vegeu Fuster, J.: “Llengua i societat”, dins *Història del País Valencià*, vol. III, Barcelona, 1989, p. 229. Vegeu, també, del mateix autor, *La Decadència al País Valencià*, Barcelona, 1985, pp. 127 i 139.

⁶⁹ La imatge d'una família dotada per a la literatura ja la dona Vicent Ximeno, abans i tot de la seua coneguda obra bibliogràfica, quan redacta un “Elogio del autor” que es publica dins Ortí y Mayor, J.V.: *Fiestas centenarias con que la insigne, noble, leal y coronada ciudad de Valencia celebró en el día 9 de octubre la Quinta centuria de su christiana conquista*, València, Antoni Bordassar, 1740, s. n.

⁷⁰ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 26.

⁷¹ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 26.

de les seues anotacions o, almenys, no han estat identificades fins ara.⁷² A les corts de 1626, els Ortí –Marc Antoni i Jacint–, demanaven ser armats cavallers, en atenció als

servicis fets a l'estrènuo braç militar, de més de quinze anys a esta part per March Antoni Ortí, escrivà y secretari, (...), en lo exercici dels quals oficis ha assistit y ajudat de més de dotze anys a esta part Jacinto Ortí, son germà.⁷³

Felip IV, “atessa la intercessió del regne, acudint les parts a suplicar-lo-y, los farà la mercé que haurà lloch.”⁷⁴ Una mercé que sembla que el rei no va concedir. Així, a Jacint, en aquelles corts, el va crear notari, en privisió de no concedir-li el títol de cavaller.⁷⁵ En canvi, a Marc Antoni, haurem d'esperar fins a les corts de 1645, on va servir de secretari del braç militar, per retrobar-lo, demanant i ara obtenint, de Felip IV, el títol de noble.⁷⁶ Per altra banda, es va casar amb Maria Moles, filla del metge del rei Felip IV, Vicent Moles, en la família del qual es comptaven alguns escriptors i homes de lletres, com Vicent Blai Garcia –catedràtic de Retòrica a Roma i a València i autor de diferents obres d'aquella

---

⁷² Vegeu Furió Vayà, J.M.: “El record a la València del Barroc: el *libre de memòries*”, dins *Escriptors valencians de l'Edat Moderna*, València, 2004, pp. 139-148.

⁷³ Vegeu, *Furs, capítols, provisions e actes de cort, fets y atorgats per la Sacra Cesària Reial Magestat del rey don Phelip, nostre senyor, ara gloriosament regnant, en les corts generals per aquell celebrades als rgnicols de la ciutat y regne de València, en la vila de Monçó, en lo any MDCXXVI*, València, Joan Baptista Marçal, 1635, f. 20r.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 26r.

⁷⁶ El text en qüestió fa així: “Ítem, per quant March Antoni Ortí, escrivà y secretari de l'estrenu braç militar y dels elets dels tres Estaments del present regne, ha servit dits oficis per més tems de vint-y-set anys ab gran puntualitat, satisfacció y fidelitat, a imitació de son pare y avis, que el serviren des de el any 1542 fins al de 1618, acudint a ses obligacions ab lo zel y puntualitat que és notori; y lo dit Marc Antoni Ortí ha donat la mateixa satisfacció, sustentant los treballs que es deixen fer tots temps per ocasió de les leves dels soldats ab què lo dit regne ha servit a vostra magestat; y no obstant que a March Antoni Ortí, son pare y predecessor, per los treballs que sustentà en les corts de l'any 1604 se li donaren cinc-centes lliures de ajuda de costa, a més de lo que se acostumà donar en les corts generals a sos predecessors, no se li donà a dit March Antoni Ortí, fill, satisfacció alguna per los treballs de les corts de l'any 1626, essent estades aquelles més treballadores per haver durat quatre mesos y haver-se resolt y tractat molta varietat de negocis. Per quant, per raó de dit ofici de secretari del braç militar solament se li donen quaranta lliures per son salari cascan any, y per lo de secretari de dits elets dels Estaments seixanta, los quals salaris per ser molt inferiors als treballs que sustenten són molt tènues; per ço, los dits tres braços suppliquen a vostra magestat sia de son real servey proveir y decretar que al dit March Antoni Ortí se li reserve dret per a cobrar la cantitat que respectivament li tocarà de les deu milia lliures que es senyalaren per als treballants de les dites corts de l'any 1626, per a ajuda de costa dels treballs que sustentà en dites corts. Y així mateix, que per satisfacció dels grans treballs que ha sustentat y sustenta en les presents corts li sia donada y pagada la part que respectivament li tocarà de la cantitat que senyalaren los dits estaments per als treballants en aquelles. E com lo senyor, lo dit March Antoni Ortí, sia un subjecte molt important per al servici del regne, així per la gran intel·ligència y pràctica que té en los negocis dels Estaments com per la molta fidelitat, ara de nou, per a major corroboració, lo han elegit y nomenat los dits tres braços, en escrivà y secretari del militar y dels dits elets dels tres Estaments, suppliquen, per ço, a vostra magestat, sia de son real servey manar auctoritzar la dita nominació, y que lo dit salari de secretari dels elets li sia augmentat en la cantitat que aprés delliberaran los dits tres braços, concedint-li facultat per a que puga dispondre de dits oficis en persona que ell elegirà, de vida de aquella tan solament, aprés dels dies del dit March Antoni Ortí. E considerant que a més dels servicis desús dits en les persones dels dits March Antoni Ortí y Jacinto Ortí, son germà, que li ha assistit y ajudat a l'exercici de dits oficis per molt tems, concorren entre altres moltes calitats la de parentescs ab molte part de la noblea del regne, per les quals raons, los dits tres braços, en les corts generals de l'any 1626 supplicaren a vostra magestat tingúes per bé honrar-los concedint-los privilegi de milícia, y vostra fons servir decretar esta petició dient que tindria consideració d'ella quant les parts ho demanarien, y per esta raó lo dit March Antoni Ortí té justificats motius per a supplicar a vostra magestat lo mateix en les presents corts; y a més de açò, han entés los dits braços que té intent de supplicar a vostra magestat sia servit concedir títol de nobles als dits dos germans; per ço suppliquen a vostra magestat sia servit proveir y manar que en cas que tinga per bé concedir-los la dita mercé de milícia y títol de noble, sia ab retenció de dits oficis y també des de escrivà de la fàbrica del riu y de secretari dels jurats de València, ab calitat de que renunciant lo dit Marc Antoni Ortí a la notaria, es reserve facultat de rebre les deliberacions y actes concernents als dits oficis. Y per quant lo ofici de escrivà de la Diputació lo ha servit persona militar y encara cavaller de hàbit, y los de escrivans de la sala y dels albarans de València, persones que no tenen la autoritat de notari. Per ço, així mateix suppliquen a vostra magestat sia servit manar que concedint-los dita mercet, no restent excluïts de poder servir estos oficis de escrivans de dita Diputació, sala y albarans de València, offerint-se ocasió de concórrer a elles, ab tal, emperò, que mentres seran secretaris dels Estaments, no puguen tenir vot en lo militar.

Plau a sa magestat, ab què donen los despays en la forma que està concedit.” (vegeu Guia Marín, .L.: *Cortes del reinado de Felipe IV. II. Cortes valencianas de 1645*, València 1984, pp. 222-224)

matèria i d'altres-⁷⁷ i Donís Pau Llopis, gendre d'Andreu Roig,⁷⁸ vicecanceller de la Corona d'Aragó, i pare de Rufina Paula Llopis,⁷⁹ mare de Maria Moles.

Marc Antoni Ortí i Ballester, a banda de les seues anotacions al *Llibre de memòries* – que tenia una òbvia funció recordatòria a la institució municipal valenciana- és un clar exponent de l'interés de la societat del Barroc per la representació social del poder. En aquest sentit, va redactar un *Llibre de presedències...* ara com ara perdut –encara que no per a tots, segurament-, que hauria inspirat un text del seu successor, Joan Baptista de Valda.⁸⁰ Per altra banda, va ser l'encarregat de confeccionar alguns dels llibres de festes més coneguts del seu temps, entre els quals destaca el *Siglo quarto de la Conquista de Valencia* (1640)⁸¹ on es conté una de les més conegudes apologies valencianes de la llengua, tot denunciant el seu abandó en alguns camps de la cultura i la seua minva en els usos socials protocolaris:

Algunes persones de les que saberen que yo estava ocupat en escriure estos discursos, han tengut per defecte lo haver-los escrit en llengua castellana, pareixent-los que, tractant de festes de València, fóra més acertat escriure-les en llengua valenciana. Y no puch deixar de confessar que en alguna part tenen rahó y mostren lo bon zel ab què estimen la conservació de son natural idioma, majorment essent com és tan rich y abundant de veus pròpies y frases tan significatives que poguera ab ell millor y més clarament pintar-se tot lo que es féu en esta ocasió. Però, (...) succés de València és més acertat escriure'l en la llengua més proporcionada ab la intel·ligència de totes les demás nacions ab qui se ha fet tan comuna la castellana. A més de açò, encara que hem sàpia mal, hauré de dir tot lo que sent en orde a est particular. Y és que no he pogut deixar de estranyar lo haver vist que en aquest temps haja pogut trobar-se valencià que repare en açò; perquè, si en algun temps y no tan antich que yo no l'haja alcançat, solia fer-se tan gran estimació de la llengua valenciana que quant en les juntes de la Ciutat, Estaments y altres comunitats algú dels valencians que s trobaven en elles se posava a parlar en castellà, tots los demás se enfurién contra ell, dient-li que parlàs en sa llengua, és ara tan al revés, que casi en totes les juntes se parla en castellà. Y encara ha arribat a introduhir-se tan estremadament, que no sols se fa particular estudi en procurar saber la llengua castellana, però també en oblidar la valenciana, per la molta abundància que y ha de subjectes que els pareix que tota la sua autoritat consistix en parlar en castellà; del qual estudi, en la major part dels que posen sa felicitat en açò, ve a resultar un grandíssim absurdo. Y és que, après de haver-se cansat en fer totes ses diligències ordenades a est fi, lo que conseguixen és no saber parlar la una llengua ni la altra, de què se han vist en moltes ocasions ridícules experiències.⁸²

---

⁷⁷ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. I, pp. 275-277. Convé assenyalar que aquest Vicent Blai Garcia va ser l'autor d'una peça de protoperiodisme i memorialística valenciana: *Descripción del incendio de Santa CatharinaM ártir de Valencia*, esdevingut el 1583.

⁷⁸ Serà compare, al bateig del seu fill Marc Antoni Ortí i Moles, pare de Josep Vicent Ortí i Major (vegeu, més avall, la nota 96 d'aquesta introducció).

⁷⁹ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. I, p. 307.

⁸⁰ Vegeu Escartí, V.J.: "Joan Baptista de Valda i els manuscrits del *Llibre de les assistències i funcions*", dins Valda, J.B.: *Llibre de les assistències i funcions*, a cura de V.J. Escartí i A. López, València, 1998, pp. 15-29.

⁸¹ Vegeu Ortí, M.A.: *Siglo quarto de la Conquista de Valencia*, València, Joan Baptista Marçal, 1640; Ortí, M.A.: *Segundo centenario de los años de la canonización del valenciano apóstol san Vicente Ferrer*, València, Jeroni Vilagrassa, 1656; i Ortí, M.A.: *Solemnidad festiva con que en la insigne, leal, noble y coronada ciudad de Valencia se celebró la feliz nueva de la canonización de su milagroso arzobispo santo Thomás de Villanueva*, València, Jeroni Vilagrassa, 1659.

⁸² Ortí, M.A.: *Siglo...*, "Dedicatòria," s.n.

Tanmateix, emparant-se ne la major universalitat del castellà, Marc Antoni Ortí escriu el seu llibre, encara que detecta, també, que si l'hagués escrit en la llengua pròpia,

lo que procurara yo, en tal cas, fóra mostrar que s pot parlar ab major elegància y cultura que la castellana, desterrant de ella les veus antigues, per les quals la solien nomenar llemosina. Perquè yo só de parer de que en estos temps lo mateix serien, parlant de València, dir llur, jatsia, celleshores y altres vocables antichs, que si parlant en castellà diguessen maguer, yantar, fincar de hinojos y altres; que també la nostra llengua, ab lo discurs del temps, se ha anat polint y enriquint com la castellana.⁸³

Una defensa de la llengua com aquesta i una percepció tan clara de la situació sociolingüística de la València del seu temps, només podia arribar de mans d'algú lligat a la tradició de l'escriptura burocràtica i legislativa, com hem vist que era Marc Antoni Ortí. Però, per altra banda, no ho va posar en pràctica, com solen fer tots els apologetes de l'idioma d'aquell temps i d'altres.

L'afecció de Marc Antoni Ortí a la poesia i al teatre ens ve testimoniada per la *Comedia de la Virgen de los Desamparados*, publicada a Madrid el 1669,⁸⁴ i per un parell de textos més, *La deuda bien satisfecha* i *La amistad contra el amor*, que Vicent Ximeno ens indica que posseïa “su nieto don Joseph Vicent Ortí y Mayor”, el qual sembla que va heretar la biblioteca de l'avi.⁸⁵

Josep Rodríguez va escriure d'ell un contundent elogi:

Cavallero de excelentes prendas, de interior inteligencia y propia pronunciación en nuestro materno idioma, purificándole mucho del antiguo lemosín; muy diestro y elegante en el castellano. Gran poeta en el uno y en el otro. En lo heroyco, grave; en los conceptos, fecundo; en lo lírico, discreto; en lo jocoso, tan cuerdo como entretenido. Escribió en todos los certámenes y academias, y en diferentes de estas y aquellos fue o secretario para la introducción, o fiscal para el vexamen. Si lo primero, discurría con profundidad y erudción; si lo segundo, con sal y prudencia. Quando no le empleavan, componía también y era tan bien lo que componía que le redundavan acalmaciones y premios.⁸⁶

De Marc Antoni Ortí, per altra banda, encara podem assenyalar que fou pare de Marc Antoni, Josep i Jacint Ortí i Moles. D'aquest darrer sabem que arribà a ser canonge i

---

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ Es troba, segons Vicent Ximeno, dins la “Parte 32 de Comedias varias, que sacó a luz Andrés García de la Iglesia, año 1669” (Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 27).

⁸⁵ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 27.

⁸⁶ Rodríguez, J.: *Biblioteca valentina*, València, Josep Tomàs Lucas, 1747, p. 323.

vicari capitular de la seu de València i, més avant, vicari general de l'arquebisbat, com ens dóna testimoni, també, el seu mateix nebot, Josep Vicent Ortí.⁸⁷

Per que fa a la importància literària, evidentment va ser molt més major l'aconseguida per Josep Ortí i Moles, el qual va nàixer, també a València, el 1650.⁸⁸ Fou doctor en Lleis i arribà a opositar a una càtedra de Jurisprudència a la Universitat valenciana. Ocupà, finalment, els oficis de secretari dels Estaments i regentà els *Llibre de memòries de la Ciutat*. Vicent Ximeno assenyala que

fue este cavallero uno de los que más miraron por el honor de su patria y más fomentaron el estudio de las buenas letras, a las cuales tenía vehemente aplicación. A este fin promovió en la ciudad diversas academias utilísimas, en las cuales se empleaban muchos nobles y personas de habilidad y erudición.⁸⁹

La seua participació en diverses acadèmies valencianes de finals del XVII ja ha estat suficientment ponderada i estudiada per Pasqual Mas i Usó.⁹⁰ Ximeno indica, a més, que Ortí i Moles arribà a introduir novetats en aquelles pràctiques literàries que tant agradaven als literats del Barroc:

fue el primero que introduxo en las justas y academias poéticas el quitar a los vexámenes la molestia con que solían componerse y leerse quando ya no era fácil acordarse de la multitud de poesías que antes se avían leído juntas, como se ve en muchos vexámenes que se dieron a la estampa desde la mitad del siglo pasado. Porque inventó la idea que puso en execución con increíble acierto de enlazar y llamar los asuntos, música, relaciones, danzas y demás exercicios de académicos, de suerte que cada cosa viniessen sin violencia al contexto de la idea que avía tomado para el vexamen, con una transición conseqüente y muy natural.⁹¹

Josep Ortí i Moles fou, per altra banda, un apassionat partidari de l'Anjou. El mateix Ximeno ho deixa ben clar:

Sobrevino después el trastorno de la guerra, que perturbó la paz y sosiego de este reyno, y todo aquel tiempo tan calamitoso mantuvo con intrepidez su fidelidad y defendió la que en su dictamen conservó su patria a su legítimo dueño y señor, Felipe V, hasta padecer gravísimas molestias en su persona y perder la quietud y reposo de su casa. Este

---

⁸⁷ Va ser persona de relleu a la València del moment, com es pot veure a través de les notícies que ofereix el seu nebot (vegeu els nùms. 108, 173, 242, 366, 410, 444, 451, 581, 658, 805, 839, 933, 1141, 1143-1144, 1176, 1187, 1195 i 1204).

⁸⁸ Es conserva, en transcripció, la partida del seu bateig, on es diu que "Dimarts, a 5 de abril de 1650" el capellà de la parròquia de Sant Martí va batejar "a Joseph Vicent Isidro Francisco, fill de don Marc Antoni Ortí y de dona Maria Moles, cònjuges. Compares: don Pedro Quigal, dona Magdalena Alonso y de Monsoriu" (Vegeu Martí Grajales, F.: *Ensayo de un diccionario biográfico y bibliográfico de los poetas que florecieron en el reino de Valencia el año 1700*, Madrid, 1927, s.v. Ortí y Moles, José).

⁸⁹ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, pp. 211-212.

⁹⁰ Mas i Usó, P.: *Justas. Academias y convocatorias literarias en la Valencia barroca (1591-1705). Teoría y práctica de una convención*, Tesi doctoral, Universitat de València, 1991.

⁹¹ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 212.

amor y fidelidad que manifestó en quantas ocasiones y lances se ofrecieron, juntamente con su aventajado ingenio, afable trato, costumbres virtuosas y continua aplicación a las buenas letras y a todo aquello que podía ser útil a la república, le hicieron justamente acreedor de la estimación de sus patricios.⁹²

De fet, Josep Ortí i Moles va patir la persecució dels austriacistes primer, i, ja reinstaurat el poder borbònic, en tant que va ser defensor dels furs dels valencians, va haver de patir la presó i l'exili al castell de Pamplona, pel fet d'haver redactat un conegut memorial on s'explicava al rei que València no va ser infidel al Borbó, sinó que es va veure obligada a capitular davant Basset per la indefensió en què Felip V la va deixar, en no enviar-hi tropes.⁹³

Pel que fa a la seua producció literària, cal indicar que és extensíssima, que pràcticament sempre va ser en castellà⁹⁴ i que no són poques les obres adreçades directament a la monarquia, primer en la persona de Carles II d'Àustria i, després, en la de Felip V de Borbó. Respecte a aquest segon, Ximeno assenyala, entre els impresos: *Exercicio académico en memoria de la feliz entrada del rey nuestro señor, don Felipe V, en los dominios y tierras de España y en celebración de sus gloriosos años* (València, 1703); *Endechas por la feliz noticia del dichoso arribo de su magestad a su corte, triunfante de Portugal* (València, 1704); *Romance en las rogativas que se hicieron en la santa iglesia metropolitana de Valencia, día 10 de julio 1707, por el feliz alumbramiento de nuestra señora, doña María Gabriela de Saboya* (València, 1707); *Resumen de las cathólicas y leales correspondencias de Valencia a los varios sucessos de las reales armas del rey nuestro señor, de 20 de agosto y 9 y 10 de diciembre 1710* (València, 1710), etc. Tots ells, mostra indubtable de la voluntat d'Ortí i Moles de vincular-se a la nova casa regnant i, segurament, pel seu desig d'ocupar llocs de major relleu a València o, potser, a la cort de Madrid i tot. En exercici de la seua funció de secretari dels tres Estaments degué redactar unes *Ordinacions de la costa marítima del regne de València*, en la llengua pròpia del país –amb què remarcaria la seua posició tradicionalista respecte a l'ús de la llengua en els papers oficials i, encara, en les fórmules arcaïtzants de la mateixa- que li han estat atribuïdes per Joaquim Martí Mestre.⁹⁵

Ximeno assegura que Josep Ortí i Moles va morir “cumplidos los 78 de su edad, en perpetuo celibato,”⁹⁶ el 1728, i els seus papers manuscrits els va heretar el seu nebot, Josep Vicent Ortí i Major.

---

⁹² Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 212.

⁹³ Vegeu l'Apèndix XIII. Dóna notícies sobre tot aquest afer J. V. Ortí al seu dietari, a les anotacions núm. 674 i 676 (la composició del memorial i l'empresonament), 689 (l'exili a Pamplona), i 705 (el retorn a la llibertat, després d'uns mesos de presó). També hi ha altres notícies a la núm. 499 i, finalment, a la núm. 920, on fins i tot el dietarista copia una *Décima* en castellà del seu oncle.

⁹⁴ No cal referir-la tota, ara i ací. Abasta des de papers polítics a versos acadèmics, comèdies, entremesos i textos religiosos. Vegeu-la, referida, a Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, pp. 212-214.

⁹⁵ Vegeu *Les Ordinacions de la costa marítima del regne de València (1673)*. Estudi i edició a cura de J. Martí Mestre, València/Barcelona, 1991, p. 30.

⁹⁶ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 212.

De menor transcència literària fou Marc Antoni Ortí i Moles, el qual va nèixer a València el 1647,⁹⁷ i ocupà els càrrecs de secretari de la Ciutat i de la Fàbrica del Riu, com son pare. Es va casar amb Maria Isidra Major⁹⁸ i d'ella va nèixer Josep Vicent Ortí i Major, de qui parlarem tot seguit. Ximeno, en parlar de M. A. Ortí i Moles, diu que “del ingenio y aplicaci3n de este cavallero se esperavan mucho mayores progressos en este g3nero de estudios, pero lo impidi3 su temprana muerte, sucedida a 3 de enero de 1687.”⁹⁹ Entre altres obres de menor relleu, deixà manuscrit un *Tratado de 3tica o moral filosof3a en la Academia de Valencia, el primer a3o de su fundaci3n, 1685, siendo su presidente el egregio conde de la Alc3dia*.¹⁰⁰

Josep Vicent Ortí i Major va nèixer a València el 26 de març de 1673.¹⁰¹ Sí que sabem que Isidre Planes, a la seua llista intitolada *Seculares botifleres de esta noble y leal ciudad de Valencia*, de la qual assenyala que la va copiar “de la que hizo el caballero d'Asfeld”, inclou un “Marco Antoni Ortí y P3rez,”¹⁰² del qual també d3na dades el mateix Josep Vicent Ortí, que el qualifica sempre de germà seu, i que va patir l'empresonament per causa de ser partidari dels Borbons.¹⁰³ Un altre germà d'aquells dos va ser Jacint Ortí, beneficiat de la seu, que va ser empresonat per orde de Basset el 21 d'agost de 1706 i que no eixiria de la presó, a Barcelona, fins l'octubre de 1708, quan es va produir un intercanvi entre presoners borbònics retinguts pels austriacistes i familiars dels austriacistes valencians que es tobaven als dominis del rei Carles III.¹⁰⁴ Josep Vicent Ortí indica, a més, que

---

⁹⁷ Ens ha pervingut la seua partida de baptisme, en transcripci3 de Martí Grajales, F.: *op. cit.*, s.v., Ortí y Moles, Marco Antonio: “Dilluns, 28 de octubre de 1647, yo, el doctor Pere Lluís Blanquer, prebere, vicari, bategi a Marc Antoni Jusep Vicent Florenci3 Sim3, fill de don Marc Antoni Ortí y de dona Maria Moles, c3njuges. Foren compares Andreu Roig, cavaller, batle del Grau, y Vicenta Moles y de Noguera, viuda.” Aquesta acta es trobava al Arxiu de la Parr3quia de Sant Martí.

⁹⁸ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 312.

⁹⁹ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 103.

¹⁰⁰ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 103.

¹⁰¹ Mas i Us3, P.: *op. cit.*, pp. 117, 134, 141, 1484, 1500 i 1501, repeteix cada vegada que Josep Vicent Ortí i Major va ser fill natural de don Josep Ortí i Moles –de qui hauria heretat llibres i manuscrits–, encara que signava com a nebot seu. En algun moment, Mas i Us3 atribueix vagament aquella informaci3 a Martí Grajales, a l'obra citada m3s amunt. Però de fet, l'erudit Martí Grajales ni diu ni podia afirmar aix3 de cap de les maneres, amb la documentaci3 que havia consultat. Vicent Ximeno escriu, contundentment, que el nostre dietarista va ser “hijo de don Marco Antonio Ortí y Moles (...) y de do3a Isidra Mayor.” I aquesta cita la coneixia Martí Grajales, 3bviament. Però 3s que, per altra banda, Martí Grajales transcriu les actes dels batejos de Josep Ortí i Moles i de Marc Antoni Ortí i Moles, oncle i pare respectivament del nostre autor (vegeu, m3s amunt, les notes 83 i 91 d'aquesta introducci3). I, encara, a l'entrada dedicada al pare del dietarista, diu clarament: “De su matrimonio con Isidra Mayor tuvo un hijo llamado Jos3 Vicente, escritor, a quien se deben numerosas obras en prosa y verso, nacido tambi3n en Valencia, el d3a 26 de marzo de 1673.” 3s, per tant, incomprensible, la suposici3 feta per Pasqual Mas i Us3, el qual, evidentment, va interpretar malament la informaci3 que de manera tan clara oferia Martí Grajales; fins al punt que, si hagu3 estat tal com indica Mas i Us3, Josep Vicent Ortí i Major hauria mort a l'edat exacta de 100 anys. No impossible, però poc probable, als segles seus. Aprofitem, doncs, aquesta nota, per retornar al seu lloc la filiaci3 de don Josep Vicent, al qual, segurament, no li hauria agradat gens veure's acusat de bastardia, m3s encara quan res no fa pensar en aix3, si ens atenim a una lectura correcta dels bibli3grafs antics que ofereixen una documentaci3 de primera m3 i que, massa sovint, 3s menystinguda per la nostra contemporaneitat, m3s preocupada a fer interpretacions del passat que interessada a con3ixer els testimonis d'aquells temps realment i, per suposat, amb poca afecci3 pels arxius i per la paperassa vella.

¹⁰² Planes, I.: *Sucesos...*, t. I, f. 251r.

¹⁰³ Josep Vicent d3na diferents dades al seu *Diario* sobre el seu germà Marc Antoni: va ser desterrat el 25 d'abril de 1706 (noticia n3m. 250) i tornà el 13 de maig del 1707 (noticia n3m. 580). Tamb3 ens indica que va ocupar el càrrec de “credenci3r” de la Ciutat en dues ocasions (noticies n3m. 592 i 749).

¹⁰⁴ Vegeu-ne les dades a les noticies num. 366 i 860.

Los cargos que se le hizieron fueron increíbles (...) el de Jacinto, mi hermano, porque dizen también que dixo que quando bolviessse el señor Felipe V él sólo bastava para sacar los riñones a todos los imperiales. Cargos que ellos mesmos en sí se llevan la mayor incredulidad y falsedad.¹⁰⁵

Ja de retorn a València, Jacint Ortí va donar al seu germà notícies sobre el que passava a Barcelona i li degué mostrar unes dècimes que havia ideat, mentre estava tancat a la presó, les quals són copiades pel nostre dietarista, cosa que ens permet afegir un Ortí més a la nissaga dels literats -ni que siga circumstancial.¹⁰⁶

Tornant, però a Josep Vicent Ortí, cal dir que, segons el matex Ximeno, va estudiar Gramàtica, Filosofia i Jurisprudència i

después se dedicó al estudio de las buenas letras, historia, poesía y mathemática, con tan lucidos progressos como admiraron las academias que florecían en esta ciudad a los últimos del siglo pasado y principios del corriente, y como lo acreditan las muchas obras que ha dado a luz, dirigidas por la mayor parte a promover la christiana piedad y a eternizar las glorias de su patria.¹⁰⁷

Va ocupar el càrrec d'escrivà de la Fàbrica del Riu i va ser "uno de los diez clavarios de las casas de San Gregorio y que mantiene la Ciudad a sus expensas para mujeres arrepentidas" des del 1722.¹⁰⁸ De fet, el 1744, arribà a confeccionar i a donar a impremta un volum intitulat *Constituciones para el gobierno de los ilustres señores diez clavarios de la Casa del Recogimiento para Mugeres Arrepentidas y del Convento de San Gregorio*.¹⁰⁹ Per altra banda, cal dir que es va casar amb Eusèbia Figuerola, i Ximeno afirma que "ha tenido en hijos quatro escritores (...) los quales, como también los abuelos y otros parientes suyos (...) dan a conocer claramente que en su noble casa están como vinculados el ingenio, la erudición, la virtud y el verdadero amor a la patria."¹¹⁰ Aquells seus fills escriptors foren: Francesc – nascut el 1695, eclesiàstic, que arribà a rector de la Universitat de València, i que morí el 1735-¹¹¹ Marc Antoni –nascut el 1699 i dedicat també al sacerdoci-¹¹² Jacint –nascut el 1702, jesuïta, catedràtic i rector del Col·legi de la Companyia a Sogorb, on morí, el 1745-¹¹³ i Joaquim –nascut el 1707, doctor en drets, que acabà els seus dies a Madrid, el 1762, on va

¹⁰⁵ Vegeu la notícia núm. 366.

¹⁰⁶ Les dècimes es troben copiades a l'anotació 860.

¹⁰⁷ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 312.

¹⁰⁸ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 312.

¹⁰⁹ Vegeu *Constituciones para el gobierno de los ilustres señores diez clavarios de la Casa del Recogimiento para Mugeres Arrepentidas y del Convento de San Gregorio en esta muy noble, magnífica y siempre leal ciudad de Valencia, a la qual pertenece su patronato, fundación y dotación*, València, Josep Tomàs Lucas, 1744 (Es conserva un exemplar a la Biblioteca Valenciana, Nicolau Primitiu, 36/2).

¹¹⁰ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 312.

¹¹¹ Sobre aquest historiògraf, vegeu Ximeno, V.: *op. cit.*, pp. 242-243; Escartí, V.J.: "Una història de la Universitat del segle XVIII," *Saó*, núm. 253 (València, 2001) p. 327; i [Escartí, V.J.]: *Diccionari d'Historiografia catalana*, s.v., Barcelona, 2003, pp. 882-883.

¹¹² Sobre aquest autor de textos religiosos, vegeu Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 294.

¹¹³ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 283, només assenyalava l'edició d'un llibre seu (València, 1740), sobre la troballa d'una imatge de sant Cristòfor.

arribar a ser acadèmic de la Real Academia de la Historia.¹¹⁴ Amb ells degué acabar-se l'enginy literari familiar, atés que cap dels bibliògrafs posteriors no han donat notícies de més descendents d'aquell cognom dedicats a les lletres. I, encara, caldria fegir una filla, fins ara desconeguda, que és citada al codicil del seu testament, la qual va ser religiosa del convent de Corpus Christi de València, a qui deien de nom de religió Maria Gertrudis de Sant Josep.¹¹⁵

Però sobre Josep Vicent Ortí i Major l'any 1748 Ximeno ens dóna dades sobre la seua activitat:

Aun hallándose nuestro escritor al presente en edad muy abanzada, como puede colegirse del año de su nacimiento y en tan quebrantada salud como se dexa entender de quien está herido de apoplejía y medio baldado, no para de exercitar su ingenio y eloqüencia, de manifestar su amena erudición ni de santificar los días, escribiendo vidas de santos y siervos de Dios, y otras muchas obras piadosas, assí en prosa como en verso, en que es muy eminente, sirviéndole esto de gustosa diversión y alivio para passar sus males.¹¹⁶

De fet, Ortí i Major se'ns apareix com un polígraf on concorren bona part dels interessos dels homes de lletres del seu temps. Ximeno indica que “es tanto lo que tiene escrito, que causa admiración a los más laboriosos.”¹¹⁷ Així, les seues primeres manifestacions literàries les trobem relacionades amb l'activitat de les acadèmies poètiques del moment, com la de les Senyores (1698) i la de València (1701-1707), on, a banda dels seus versos, sabem que Ortí i Major tocava l'arpa.¹¹⁸

Però la producció d'Ortí i Major destaca perquè és molt variada i, en aquest sentit, convé assenyalar que va deixar un gran nombre de poesies, oratoris i lletres per a mestres de capella –algunes d'elles en valencià-,¹¹⁹ al costat d'unes quantes obres dramàtiques de majors o menors pretensions, destinades a ser representades en circumstàncies molt concretes –col·loquis, lloes, actes sacramentals.¹²⁰ Haurem de remarcar el fet que, ja el 1712, quan la corporació municipal decidirà representar “en su casa una comedia, que fue la de *¿Quién es quien premia al amor?*, compuesta por Candamo” –un autor de moda d'aquell

¹¹⁴ Ximeno, V.: *op. cit.*, pp. 271-272. Fuster, J.P.: *Biblioteca valenciana*, 2 vols., València, 1830, vol. II, p. 47, dóna la dada de la seua mort i afegix que deixà manuscrit un *Formulario de abogados*.

¹¹⁵ Vegeu més avall, la nota 146.

¹¹⁶ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 312.

¹¹⁷ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 312.

¹¹⁸ Vegeu Más i Usó, P.: *op. cit.*, on es recullen les activitats poètiques i musicals d'Ortí i Major en relació a acadèmies i certàmens de poesia.

¹¹⁹ Vegeu Escartí, V.J.: “Un villancet del segle XVIII a Sant Andreu de l'Alcúdia”, *Programa de festes*, L'Alcúdia, 1994, pp. 101-103; Escartí, V.J.-Furió, J.M.: “Celebració i literatura al segle XVIII”, *Saó*, núm. 217 (València, 1998), pp. 29-31; i, especialment, Furió Vayà, J.M.: “Els poemes valencians de Josep Vicent Ortí. Estudi i edició”, a *Caplletra*, núm. 31 (2001), pp. 115-150.

¹²⁰ Vegeu Sansano, G.: “El Col·loqui per a la festa de Nostra Senyora de la Esperanza en lo any 1730...”, un exemple de *contrafactum*. Estudi i edició” dins *El teatre català dels orígens al segle XVIII. Actes del II Col·loqui Problemes i Mètodes de Literatura Catalana Antiga: “Teatre català antic”*. Girona, 6 al 9 de juliol 1998, Kassel, 2001, pp. 370-389.

moment-, Ortí assenyala que “para cuya fiesta me encargó la loa la Ciudad.”¹²¹ El fet que algunes de les seues composicions fossen escrites en la llengua pròpia dels valencians li ha valgut que hagen estat estudiades, mentre la gran part dels seus escrits, en gran mesura de caràcter espiritual i hagiogràfic, no han merescut cap estudi, des de la nostra contemporaneïtat.¹²²

Pel que fa a la seua producció de caire històric o historiogràfic, convé ressaltar-ne les relacions sobre successos concrets i l’extens dietari que ens ocupa i on es deixa constància de bona part dels episodis de la Guerra de Successió a les terres valencianes. En tots dos casos hem de constatar la voluntat de deixar memòria d’uns fets que ell considerava “destacats” i i, per altra banda, l’interés per l’actualitat, cosa que l’aproxima al protoperiodisme del moment, representat per l’aparició de les primeres col·leccions de notícies impreses i amb voluntat de ser difoses més enllà de la mateixa ciutat que les generava, com ara la *Gaceta de Madrid* o les *Noticias* que durant l’estada de Carles III d’Àustria a València varen ser editades per Diego de la Vega, en qualitat d’impressor reial.¹²³ La *Gaceta de Madrid*, o *El Mercurio veloz* i d’altres papers d’aquest tipus seran citats –i inclosos- sovint, al *Dietario* d’Ortí, com veurem.

Respecte a les relacions d’esdeveniments, hem d’indicar-ne les següents, totes d’un evidentíssim to laudatori, a pesar que algunes es varen publicar anònimes –però atribuïdes per Ximeno-,¹²⁴ segurament cercant d’atorgar-los una major versemblança que si hom les sabia eixides d’una ploma tan afecta a la casa de Borbó: *Demostraciones festivas que los leales afectos a su magestad hicieron día de los Reyes del año 1711 en la procesión solemne que se hizo en gracias del feliz triunfo que ganó nuestro cathólico monarca Felipe V en la fortunada expedición de Bribuega y batalla de Villaviciosa* (València, 1711); *Relación individual de la venida de sus magestades y serenísimo príncipe don Luis a Valencia, y leales aclamaciones a su arribo* (València, Josep Garcia, 1719);¹²⁵ *Relación del festivo y obsequioso recibimiento que hizo la ciudad de Valencia al serenísimo señor infante don Carlos quando transitó por ella para proseguir su viage a la Italia, domingo, 11 de noviembre del año 1731* (València, 1731); *Relación de las festivas aclamaciones con que celebró la ciudad de Valencia la noticia de los augustos desposorios del señor don Carlos Sebastián de Borbón y Farnese, infante de España y rey de las Dos Sicilias y Jerusalén con la serenísima señora doña María Amelia*

¹²¹ Vegeu la notícia núm. 1122 i la seua anotació corresponent.

¹²² Són nombrosíssimes, les obres impreses i manuscrites que deixà Ortí, dedicades a narrar la vida i les virtuts d’un bon grapat de personatges venerables –la major part contemporanis seus- de les quals dóna una relació Vicent Ximeno (*op. cit.*, vol. II, pp. 312-316). Cal assenyalar que en la mesura que s’encarreguen de narrar la vida de personatges relativament pròxims a l’autor, poden tenir, també, una vàlua innegable des del punt de vista historiogràfic i de testimoni d’un temps i d’unes formes de vida.

¹²³ Hem donat explicacions en nota, sempre que ha estat possible o hem cregut que era necessari, sobre aquesta mena de fonts, a l’edició del text d’Ortí.

¹²⁴ Les citem d’acord amb el títol amb què les dóna aquest autor (*op. cit.*, vol. II, pp. 312-313).

¹²⁵ Es conserva un exemplar, anònim, a la Biblioteca Valenciana, Carreres XVIII/1491.

Christina, princesa de Saxonia, hija de los reyes de Polonia (València, 1738);¹²⁶ *Relación puntual de las fiestas con que la fidelíssima ciudad de Valencia acreditó nuevamente sus afectuosas demostraciones en la festiva proclamación de nuestro gran monarca el señor don Fernando VI de Castilla y III de Aragón, en los días 19,20 y 21 de agosto de 1746* (València, Viuda d'Antoni Bordassar d'Artazu, 1746).¹²⁷

Per causa d'aquella seua adhesió al bàndol dels borbònics, Basset va manar empresonar a Josep Vicent Ortí, com aquest mateix ens ho reconta al seu *Diario*, en companyia d'altres valencians desafectes a Carles III:

Bien que a mí, por las eficazes diligencias que se hizieron, me dexaron en la ciudad, poniéndome en la torre de Serranos a cosa de la una, y al día siguiente me arrestaron en casa. Y lo estuve asta el día 6 de febrero, sin salir a missa. El motivo de mi prisión fue que preguntándome Bacet de dónde havia yo sacado –pues sabía muy bien que yo previne a otro de ello- que el día 9 de enero havia de hazerse una arma falsa por la noche, aclamando al señor Felipe V para conozer con semejante ardid los apasionados que tenía para castigarlos, le respondí que quando me venía a casa, ya al anochezer, lo ohí de paso a unos hombres en la calle, que lo estaban hablando a media voz, pero que yo no les havia conozido, por ser ya algo obscuro y estar disimulados con el traje de monterillas. Y como con esta incertidumbre y confusión de respuesta no pudo averiguar el origen de quién havia esparzido esta voz, y con haverse ya divulgado –pues era muy corriente- no podría lograr lo que ideava, me puso aquella noche en San Narcís, para que declarasse la verdad, y a la mañana siguiente, domingo a 18, sin dexarme acabar de oír la missa, me llevaron azia Denia, para passarme a Barcelona.¹²⁸

Aquella fidelitat al Borbó –i la de la seua família- li degué aprofitar per assolir un lloc més dastacat a la València del moment, rebent, fins i tot, encàrrecs de tipus “oficial”, com ara el d'una lloa per a una comèdia, comentat més amunt, o el de confeccionar el volum intitulat *Fiestas centenarias con que la insigne, noble, leal y coronada ciudad de Valencia celebró el día 9 de octubre de 1738 la quinta centuria de su christiana conquista* (València, Antoni Bordassar, 1740),¹²⁹ on, a més de la descripció d'aquelles festes, es conté una “Descripción exacta de el recinto de la ciudad de Valencia, con los nombres y situación de sus puertas al tiempo de la conquista por el señor rey don Jayme”,¹³⁰ en què, al marge de seguir les indicacions ja donades per Beuter, al segle XVI, hi ha un estudi empíric obvi. Però, a més d'aquest capítol, el llibre conté alguns altres aspectes remarcables, com ara la inclusió de les poesies

¹²⁶ Un exemplar, sense nom d'autor, a la Biblioteca Valenciana, XVIII/1452(5).

¹²⁷ La Biblioteca Valenciana conserva diferents exemplars: Nicolau Primitiu 39/130 i 946-73/138; i Carreres 18/1647.

¹²⁸ Vegeu la notícia núm. 145 de la nostra edició.

¹²⁹ Es conserven diversos exemplars d'aquest volum, per exemple, a la Biblioteca Valenciana, al fons Nicolau Primitiu (39/249 i 39/250) o al Bas Carbonell (XVIII/971). També s'han realitzat diferents edicions facsímils, entre la que destaca, per la seua qualitat, la de Borriana 1987.

¹³⁰ Són una desena de fulls, situats, sense foliació ni paginació, tot just abans que comence les *Fiestas de la Quinta centuria*. S'hi adjunta un plànol de la ciutat, de dimensions reduïdes: Valencia como era en 1238, amb la indicació de les portes de l'urbs.

fetes per diferents autors en aquella ocasió –moltes d’elles en valencià-;¹³¹ però també, la dedicatòria, Josep Vicent Ortí i Major no s’està de fer servir la llengua del país, i aprofita per a fer una vegada més un testimoni de fidelitat a ls monarques, ara, però, en valencià:

Ben notori és que sempre han sabut los valencians acompanyar afectuosos a esta Ciutat molt ilustre, sa carinyosa mare, en quantes ocasions se li han ofert, així per a manifestar ab fines demostracions la gloriosa fidelitat a sos cathòlics reys com per a acreditar ab reverents obsequis lo gran zel de la sua christiana relligió, segons ho celebren a cada pas les històries y ho publica ab son clar e sonora trompa la fama. Més ara han sabut donar de esta certea admirables experiències, puix se han vist tant pasmosos en esta celebritat sos desempenyos que ni han pogut ser més festius ni han cabut tampoch ser en ells més expressiu son amor.¹³²

L’ús de la seua llengua natural –en un moment com aquell- podia ser problemàtic. Si el seu avi, en narrar les festes del Quart centenari ja havia fet l’apologia de la llengua citada més amunt, Josep Vicent Ortí no deixa d’imitar el seu avantpassat, i així, explica, al *Prólogo*, per què ha fet servir a la dedicatòria, el valencià:

Si se me culpa que uso en la *Dedicatoria* de el idioma materno, a tiempo que en los archivos –especialmente en los seculares- todo se nota en castellano, diré que a más de que es política urbanidad hablar a cada uno en su lengua propia, tengo la justificada razón de considerar que si no se continua la noticia de la lengua valenciana, se irá insensiblemente olvidando por el tiempo, como ya sucede en las dicciones y vocablos del tiempo de la Conquista, y este perjuicio producirá tan irreparables daños que por estar en este idioma todas las importantes escrituras e instrumentos de bautismos, matrimonios, vínculos, testamentos, donaciones y otros assumptos de esta entidad, si se pierde su inteligencia – como es defectible-, se ha de seguir necesariamente una notable confusión en las más nobles familias, una dolorosa quiebra en los patrimonios y un olvido total de los más heroycos sucessos.¹³³

Era un interès, l’expressat per Ortí, ara, que s’acordava amb el que podem detectar en altres autors del moment que, tot i fer una defensa de l’idioma en termes semblants, a l’hora de la veritat opten pel castellà per tal de fer arribar els seus escrits més “lluny”, i en especial si es tractava de textos impresos.¹³⁴ Però, almenys, en aquests hi havia el pes de la

---

¹³¹ Vegeu Escartí, V.J.: “Escrits valencians del Barroc: Textos i contextos d’una literatura en català, especialment en poesia”, dins *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Universitat de Girona, 9-12 de setembre de 2003*, vol. I, Barcelona, 2006, pp. 17-42.

¹³² Ortí y Mayor, J.V.: *Fiestas...*, “Dedicatoria”, s.n.

¹³³ Ortí y Mayor, J.V.: *Fiestas...*, “Prólogo”, s.n.

¹³⁴ L’actitud de desafecció per la llengua nacional, quan es tractava de portar a la impremta un text, es veu clarament en els casos dels cronistes del XVI, Beuter i Viciàna, que encara senten un cert “remordiment” i s’han de justificar davant els seus lectors valencians. En els segles successius, l’excusació pel fet del canvi de llengua anirà sent més difícil de trobar. Sobre els cronistes del XVI, vegeu Escartí, V.J.: “Intencionalitats polítiques en les cròniques de Pere Antoni Beuter i de Rafael Martí de Viciàna”, dins *Miscel·lània homenatge a Rafael Martí de Viciàna en el V centenari del seu naixement (1502-2002)*, Borriana, 2003, pp. 205-218.

tradició, l'estima per la llengua pàtria i una difusa voluntat de reafirmar les particularitats del regne on havien nascut i la seua història pretèrita i contemporània.

En aquesta línia hem de dir, també, que fruit del seu interès per la història i per les notícies del moment són alguns dels seus textos impresos i d'altres que restaren manuscrits i que no han arribat fins a nosaltres. En general, vinculats a la història d'algun monestir o d'alguna imatge religiosa especial o vinculats a una nova obra.¹³⁵ Encara, cal recordar la ja esmentada producció de relats sobre les vides de personatges venerables.¹³⁶ I també deixà manuscrits un *Tratado de armas y blasones* i una *Instrucción para leer y pronunciar en las lenguas toscana y castellana*, que cita Ximeno.¹³⁷

El bibliògraf Vicent Ximeno no va esmentar, però, el *Diario de lo sucedido en la ciudad de Valencia desde el día 3 del mes de octubre del año de 1700 hasta el día 1º del mes de setiembre de año de 1715*, que es conserva actualment en la Biblioteca Universitària de València,¹³⁸ i que, sense dubte és la seua millor obra historiogràfica, en tant que narra de primera mà els esdeveniments que agitaren les nostres terres en aquells anys. Sobre aquest escrit parlarem més avall, però ara cal dir que si l'estudiós Ximeno no el va esmentar va ser, segurament, perquè li degué passar desapercebut, en companyia d'altres “*Papeles en prosa, sobre varios asuntos*”, encara que aquests són “*todos en folio, los cuales pueden formar un tomo crecido.*”¹³⁹ Encara afegeix que “*no están acabados*” i diu que “*algunos de ellos son de cosas tocantes a la Historia del reyno de Valencia*”.¹⁴⁰

Però Josep Vicent Ortí i Major va practicar, també, la poesia. I, encara que siga de passada, hem d'assenyalar que la seua producció en aquest camp és igualment nombrosa i diversa. Ximeno esmenta un grup format per

Oratorios sacros, los cuales reducidos a concierto músico por los más diestros maestros de capilla de esta ciudad y de España, se cantan en ciertos días en la Real

---

¹³⁵ Ens referim a les següents obres: *Historia de la milagrosa imagen del santo Christo de San Salvador de Valencia, que vino por los años 1250 desde Berito a esta dichosa ciudad contra las corrientes del río Turia* (València, Antoni Bordassar, 1709); *Fundación del real monasterio de Nuestra Señora de Ara-Christi, de monges cartuxos, en el reyno de Valencia* (València, s.i., 1732); *Vida del venerable hermano Pedro Muñoz, y descubrimiento de la milagrosa imagen de Nuestra Señora del Pie de la Cruz, venerada en la iglesia parroquial de la villa de Puzol* (València, Josep Garcia, 1747); i una *Historia de la fundación del recogimiento y monasterio de San Gregorio papa, en la ciudad de Valencia, para mugeres arrepentidas, erigidos por el venerable hermano fray Francisco del Niño Jesús, religioso carmelita descalzo*, que quedà manuscrita, com també quedà així una *Relación de la festiva translación del Santísimo Sacramento al nuevo templo de la Congregación de San Felipe Neri* (Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, pp. 312-315).

¹³⁶ Passen de la vintena els textos –impresos i manuscrits– que redactà sobre monges, frares i altres personatges eclesiàstics o no les virtuts dels quals feren que fossen vistos com a “venerables”. Majoritàriament, són valencians, però no només; i alguns d'ells són tan curiosos com l'intitulat *Teresica de Jesús, niña de cinco años, un mes y diez y siete días, natural de San Lúcar la Mayor, en Andalucía*, en la qual es contenia un *Eptome de otros a quien se les adelantó el uso de la razón*, i que ben bé indica com d'ancorats estaven els homes del XVIII a les tradicions culturals del Barroc (vegeu Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, pp. 314-316). Alguns s'estamparen, després de la mort del seu autor, com esmenta Fuster, J.P.: *op. cit.*, vol. II, p.31.

¹³⁷ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 315.

¹³⁸ Gutiérrez del Caño, M.: *op. cit.*, p. 357.

¹³⁹ Un d'ells devia ser, també –si fem cas de l'atribució que fa Peset Reig, M.: “Notas...”, p. 659, nota 2.- el *Manifiesto de que no hubo rebelión en Valencia en los sucesos del año 1705 y los siguientes* del qual donem la transcripció del pròleg i la referència exacta a l'Apèndix XVII.

¹⁴⁰ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 316.

Congregación de San Felipe Neri, con numerosa asistencia de nobleza y pueblo; y algunos de ellos en otras partes.¹⁴¹

I tot seguit n'esmenta un quants, alguns dels quals ens han pervingut.¹⁴² Al costat d'això caldria parlar dels seus *villancicos* –alguns en valencià, com ja hem dit- i altres composicions, una bona part conservades al volum *Poesias sacras*, que ha arribat fins a nosaltres a la Biblioteca de l'Arxiu Municipal de València, dins el llegat de l'il·lustre bibliòfil Serrano Morales.¹⁴³ De qualsevol manera, l'inventari i l'estudi de la seua producció poètica completa encara es troba lluny d'haver-se portat a termini, i el mateix Ximeno ja indicava que “los manuscritos en verso son tantos que no es fácil numerarse” o, més avall:

tiene tantos quadernos sueltos en 4º de otras *Poesias Sagradas*, que pudieran formarse otros dos tomos de mayor volumen que los referidos, sin entrar en esta cuenta las muchas que tiene esparcidas en libros impresos de diferentes autores.¹⁴⁴

A l'espera d'un treball que estudie en conjunt l'obra completa de Josep Vicent Ortí i Major, són fonamentals, però, els estudis de Mas i Usó, Furió Vayà i Sansano, citats més amunt, per tal de conèixer part de l'activitat poètica d'aquest polígraf que es va mantenir produint pràcticament fins el dia de la seua mort, esdevinguda el dia 21 de febrer de 1750, tal com assenyala Just Pastor Fuster. Encara que el seu testament no ha estat localitzat,¹⁴⁵ sabem que va fer un codicil, el 1747, en el qual, al costat d'unes altres,¹⁴⁶ referides a alguns objectes religiosos i de devoció personal, incloïa una clàusula relativa a la seua biblioteca:

Otrossí, lego y deajo a don Joaquín Ortí y Figuerola, mi hijo, doctor en ambos derechos, todos los papeles assí manuscritos como ympressos que se encontrarán en mi cassa al tiempo de mi fin. Y que de los libros que entonces huviere míos, elija y tome para sí aquellos que puedan servir a su uso, empleo y curiosidad, sin que nadie se lo pueda impedir.¹⁴⁷

---

¹⁴¹ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 316.

¹⁴² Vegeu Martí Grajales, F.: *Ensayo de una bibliografía valenciana del siglo XVIII*, a cura de R. Blasco, 2 vols, València, 1987, vol. I, pp. 67-68.

¹⁴³ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 316. Vegeu, també Giner, R.: *Manuscrits del fons de la Biblioteca Serrano Morales*, 2 vols., València, 1991, vol. I, p. 78; i Furió Vayà, J.M.: *op. cit.*, pp. 118-119.

¹⁴⁴ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 316.

¹⁴⁵ Fuster, J.P.: *op. cit.*, p. 31, indica que va fer testament el 7 de maig de 1735, davant el notari Josep Vicent. Segurament, des del nostre punt de vista, influenciat per la mort d'un seu fill. Sobre els protocols del notari assenyalat per Just P. Fuster, a l'Arxiu del Regne de València es conserven només els pertanyents als anys 1745-74 (Vegeu Rodríguez Troncoso, R.: *Archivo del Reino de Valencia. Inventario de fondos notariales*, València, 1986, pp. 296-297). Tanmateix, a l'índex de tots els seus portocols (1723-1774) sí que hem pogut detectar que, en efecte, el testament d'Ortí i Major es va fer a la data indicada per Fuster. Per altra banda, Ortí va fer un codicil, el 1747, amb tres clàusules. La primera i més

¹⁴⁶ Les clàusules indicades són: “Otrossí, lego y mando a María Gertrudis de San Joseph, mi hija, religiosa professa del convento de Corpus Christi, extramuros de esta ciudad, el armario pequeño pintado con la ymagen dentro de Nuestra Señora de la Cueva Santa, de masonería, por tener concedidos quarenta días de yndulgencia por cada uno de los yllustrísimos señores obispos de Segorve y de Lugo.

Otrossí, lego y deajo, a doña Vicenta Ortí, mi nieta, hija legítima y natural de dicho don Joaquín Ortí y de doña Josepha Cabedo, la ymagen del Niño Jesús hecha en Ytalia, no de Passión, sino de Gloria.

Otrossí, lego y deajo a la que fuera regidora de la casa de las Arrepentidas de San Gregorio de esta ciudad y a las que la sucedieren en este empleo la laminita de bronce con la efigie del venerable hermano fray Francisco del Niño Jesús, carmelita descalzo.” (Arxiu del Regne de València, Protocols, Protocol de Josep Vicent, núm. 8110, ff. 125v-126r.)

¹⁴⁷ Arxiu del Regne de València, Protocols, Protocol de Josep Vicent, núm. 8110, f. 125v.

Una part, almenys, dels seus llibres, degué anar a parar, doncs a Madrid, on acabà vivint i morint l'esmentat Joaquim Ortí i Figuerola. Els altres, per diversos camins, es degueren perdre, i sols ens n'han arribat una part, entre els que destaca, ara, el seu *Diario*.

4. El *Diario* d'Ortí i Major i a Guerra de Successió.i

El manuscrit que editem ara es conserva a la Biblioteca Universitària de València i ja fou inventariat i descrit sumàriament per Gutiérrez del Caño al seu conegut *Catálogo de los manuscritos existentes en la Biblioteca Universitaria de Valencia* (València, 1914), amb el núm. 1714.¹⁴⁸ Pot després, Francesc Almarche Vázquez també en feia un comentari sobre el contingut a la seua *Historiografía valenciana* (València, 1919).¹⁴⁹ Ha estat citat per quasi tots els autors contemporanis nostres que s'han ocupat de la Guerra de Successió a València –des de Gascón Pelegrí fins a Pérez Aparicio o Cervera Torrejón–, però fins ara mateix no havia estat editat. A principis del segle XX portava la signatura M-103, però actualment és el ms. 460.

El volum presenta 379 fulls útils a doble cara i, a més, diverses pàgines en blanc, deixades així, sense dubte, per l'autor, que pensava afegir-hi textos. Es troba enquadernat en tailet, amb alguns adornaments en or. El manuscrit porta per títol, al primer full: *Diario de lo sucedido en la ciudad de Valencia desde el día 3 del mes de octubre del año de 1700 hasta el día 1º del mes de setiembre del año de 1715, escrito por D. Josef Vicente Ortí y Mayor*. Prové de la biblioteca del catedràtic Francesc Xavier Borrull, el qual, en llegar a la Biblioteca de la Universitat de València la seua col·lecció particular, col·laborava a refer-la, després de l'incendi patit per la institució valenciana a conseqüència d'una bomba llançada pel mariscal Suchet durant la Guerra del Francès. Aquell llegat bibliogràfic ingressà a la Biblioteca Universitària el 17 de juliol de 1838.¹⁵⁰

Pel que fa al seu contingut, convé destacar que ens trobem davant un dietari privat, que aconsegueix en gran mesura les característiques que s'han atribuït a aquesta mena de

---

¹⁴⁸ Gutiérrez del Caño, M.: *op. cit.*, p. 357.

¹⁴⁹ Almarche Vázquez, F.: *op. cit.*, pp. 337-339.

¹⁵⁰ Vegeu *Inventario o índice de la biblioteca que el señor don Francisco Javier Borrull y Vilanova legó a la Universidad Literaria en su último testamento ante don Carlos Solisa, en 20 de noviembre de 1837*, conservat a la Biblioteca de la Universitat de València (Caixa de llegats).

textos¹⁵¹ i que es pot inscriure perfectament dins la relativament rica producció valenciana de textos memorialístics.¹⁵² Un d'aquells trets definitoris és el fet de no estar pensats per a la seua publicació, com el mateix Ortí, en aquest cas de manera ben explícita, ens diu:

Nadie me culpe –si es que llega a leer esto- las prolijidades, menudencias y circunstancias que he puesto, pues puede ser que en adelante, por el tiempo, sirvan. Y más que esto lo hago sólo para mí, no para sacar a luz, pues para esto callaría algunas cosas y procuraría disponerlo de otra forma, si sabía.¹⁵³

No hi havia la voluntat de donar a impremta un text com aquell, encara que, també, existia la possibilitat –ni que fos remota-, de la lectura per part d'un amic, d'un conegut o, com en el nostre cas, dels estudiosos o encuriosits d'una altra època, en atenció al doble temps que posseeix tota escriptura: el de l'autor, immediat, i el del lector, llunyà.

També, podem afirmar sense dubte que ens trobem davant un dietari pel fet que el seu autor organitza, anota les dades en temps *diaris*. Molt rarament l'anotació d'un esdeveniment es remunta als antecedents o ens dona conseqüències futures, sinó que el seu autor, per la mateixa estructura organitzativa del text, va prenent nota de manera successiva, cada dia. En el nostre cas, a més, Ortí va treballar de manera directa sobre el manuscrit que ens ha conservat la seua obra, i podem afirmar que ens trobem davant l'original, en atenció a la presència de fragments ratllats i reescrits, anotacions marginals, obliterats, espais en blanc reservats per a anotacions o dades que ja no s'incorporaren, etc., que podem trobar pertot arreu, de manera que ens presenten l'activitat dietarística d'Ortí sense cap reelaboració posterior. Només en alguns fragments fa l'efecte que l'autor va reescriure alguna nota presa anteriorment o bé, que passava a net les seues anotacions, provinents potser d'uns fulls solts o d'algun altre quadern des d'on ho podia copiar al present dietari.¹⁵⁴

Per altra banda, cal dir que la concepció del *Diario* és clarament deutora de l'esdeveniment més important que va sacsejar Europa en aquells anys. De fet, Josep Vicent Ortí inicia el seu relat amb la malaltia final de Carles II, i l'acaba justament amb la mort de Lluís XIV. Ara bé: quan Ortí va començar el seu dietari amb les notícies de l'estat de salut de l'últim Àustria espanyol, encara no s'havia iniciat la guerra i quasi res feia preveure el que va ocórrer després, malgrat que les dues faccions ja existien, als territoris hispànics, bastants

---

¹⁵¹ Vegeu Escartí, V.J.: “Unes consideracions sobre la dietarística valenciana del segle XVII”, *Caplletra*, núm. 9 (1990), pp. 119-127.

¹⁵² Vegeu, a més de l'article citat a la nota anterior, Escartí, V.J.: “Els dietaris valencians del Barroc”, dins *La cultura catalana tra l'Umanesimo e il Barocco. Atti del V Convegno dell'Associazione Italiana di Studi Catalani (Venezia, 24-27 marzo 1992)*, Padova, 1994, pp. 281-295; i Escartí, V.J.: *Memòria privada. Literatura memorialística valenciana dels segles XV al XVIII*, València, 1998.

¹⁵³ Vegeu la notícia núm. 77 de la nostra edició.

¹⁵⁴ Em indicat, en nota de peu de pàgina, en cada cas, totes aquestes particularitats, i encara altres, per tal que el lector pugua resseguir el rastre del procés d'escriptura de l'autor.

anys abans de morir Carles II. Per tant, és molt possible que els primers anys del dietari – entre 1700 i 1705- l'autor els refés a posteriori, tal vegada, impulsat pels esdeveniments valencians de la Guerra de Successió. És possible, també, que aquells primers anys fossen motivats, només, pel canvi de segle, i sense un objectiu concret destacat, i és per això que podem detectar una baixa intensitat en l'anotació de notícies, en comparació amb els anys que els seguiran. Per altra banda, és molt clar, per a l'autor, que la mort de Lluís XIV significà l'acabament d'un temps concret, d'un període de la història que ell havia viscut de primera mà. I és per això que posteriorment no anotà res més, tot i que la seua activitat com a escriptor es va perllongar la resta de la seua vida. Finalment, també és possible que hagués continuat la seua activitat dietarística en un altre volum. Però, d'haver estat així, algun rastre ens hauria pervingut, com ara pel fet d'haver donat un número d'orde a aquest primer –o el que fos.

La tasca memorialística “creativa” d'Ortí, es veurà, encara, completada pel seu afany erudit, quan copia i transcriu documents dins el seu dietari. Alguns han arribat fins a nosaltres i d'altres no. I cal assenyalar que, en usar el seu volum com una espècie d'arxiu de documents, s'ajustava també a una actitud present en altres dietaristes del moment.¹⁵⁵ Però aquella actitud significarà, a la fi, quasi l'extinció del gènere. És a dir, des del moment que els dietaristes renunciaven a redactar per ells mateixos la notícia i confiaven en relacions, premsa periòdica impresa i altres papers que podríem qualificar d'arxiu o documentals, es troben a una passa de ser simples recol·lectors de premsa periòdica o de documents “curiosos”, deixant de banda l'elaboració personal de la notícia.

Pel que fa al contingut, com és habitual als dietaris, és molt heterogeni. Tanmateix, en començar a fer-se present la guerra a terres valencianes, serà l'agitació social i política que comportarà, la que centre les anotacions d'Ortí. L'estada del rei Carles III a València i, després, ja reintegrada la ciutat al poder borbònic, els quefers i les notícies dimanades dels governants locals, així com l'actuació dels militars i dels funcionaris enviats des de Madrid, seran el centre d'interès principal del nostre dietarista. Tot i que no hem d'oblidar la seua religiositat i, també, altres aspectes més quotidians del dia a dia de l'urbs valenciana.¹⁵⁶ Però,

---

¹⁵⁵ El costum d'incloure documents als dietaris ja es pot detectar, per exemple, al segle XVII, al *Dietari* de Pujades (vegeu Pujades, J.: *Dietari*, a cura de J.M. Casas Homs, 4 vols., Barcelona, 1975-1976). Coetani d'Ortí és el treball de Isidre Planes –citats més amunt-, que també inclou documents eixits de les premses i d'altres, entre les seues anotacions.

¹⁵⁶ L'opinió d'Almarche Vázquez, F.: *op. cit.*, p. 339, és, potser, una miqueta exagerada, però no desencaminada del tot, en la seua ponderació final: “va siguiendo día por día y suceso por suceso, todo lo que acontecía en la ciudad y sobre todo, como iniciado y perteneciente a familia de oficiales del reino, estuvo enterado de cuanto sucedía en lo íntimo de los consejos, conciliábulos de las autoridades para sostener el partido de Felipe V, del cual se declara partidario, aunque en público no actuó. Este libro será siempre la mejor guía para el estudio del desconcierto que penetró en toda la ciudad, de las debilidades y bajo prestigio de los mandatarios del poder y de las inocentes seguridades que se tomaron los austriacos para asegurar su dominio. Las venganzas y destierros e iniquidades que se cometieron con los austriacos vencidos, a quienes se consideró ladrones y salteadores de caminos, castigándoles con toda la saña y sangre fría. A pesar, pues, de su afecto a la dinastía borbónica y quitando lo que pudiera cegarle la pasión, es este

passem a veure-ho amb una mica de detall, tenint en compte els grans blocs cronològics i temàtics que podem detectar al text d'Ortí i en què temptem de dividir-lo, per fer-ne algunes reflexions que no pretenen ser exhaustives –no podem comentar cada notícia recollida per Ortí-, sinó simplement orientatives i, en última instància, suggeridores de la lectura del text complet del *Diario*.

El dietari d'Ortí comença a donar notícies a partir del dia 3 d'octubre del 1700, justament, com ja hem dit, amb una anotació sobre l'estat de salut precari de Carles II. Les anotacions d'Ortí més destacables, per al que queda d'aquell any, giren, bàsicament, al voltant de la mort del rei, els actes funeraris que això suscita, la qüestió successòria –només assenyalada amb la inclusió d'una còpia de la carta que el rei de França, Lluís IXV, envia a la reina viuda d'Espanya, tot acceptant la corona espanyola per al seu nét Felip, duc d'Anjou-,¹⁵⁷ amb un especial èmfasi en els actes protocolaris que tot això desencadena –un interès que aprofitem per dir que no l'abandonarà en cap moment del seu escrit. Només s'aparta d'aquelles qüestions quan, el 5 de desembre, Ortí fa un dels relats més llargs i detallats del seu dietari, narrant l'ajusticiament d'un home considerat heretge per la Santa Inquisició.¹⁵⁸ El relat és colpidor en alguns passatges i és, també, molt minuciós, pel que fa a la descripció de la disposició de les coses i pel que fa als cerimonials i els protocols. És, igualment, el primer moment en què Josep Vicent Ortí ens vol donar una imatge d'imparcialitat i de certesa sobre allò que escriu, i així, quan parla dels errors teològics del condemnat, Ortí afirma que “solo he puesto aquellos de que con certidumbre me acordava haver oído, pues para ver la función pude lograr una silla dentro de el coro.”¹⁵⁹ Tenim, per tant, Ortí, testimoni de vista d'aquell acte de fe celebrat a València en la data ja expressada. Possiblement, aquell relat estava destinat a formar una *relació* a banda, sobre aquell tema ara tan macabre, però que llavors suscitava una gran curiositat, com ho testimonia, entre altres, l'existència d'un manuscrit del predicador fra Tomàs Güell, que porta per títol: *Relación puntual de los autos particulares de fe que el Santo Tribunal de la Inquisición celebró en el real convento de Predicadores de la ciudad de Valencia, desde el año 1720 hasta el de 1753*.¹⁶⁰ Comptat i debatut, aquell any 1700 es va tancar amb una cinquantena d'anotacions destinades a cobrir els seus últims mesos.

Pel que fa a l'any següent, només apareixen unes trenta entrades, dedicades majoritàriament a qüestions relatives a actuacions litúrgiques a la seu o a altres parròquies i,

---

manuscrito una de las fuentes principales de estudio de dicho período juntamente con el Dietario de Isidro Planes y la rara obra de Bello Rustico Valentino, compuesta por el ciceroniano José Manuel Miñana.”

¹⁵⁷ Vegeu la notícia núm. 39.

¹⁵⁸ Vegeu la notícia núm. 47.

¹⁵⁹ *Ibidem*.

¹⁶⁰ Vegeu Almarche Vázquez, F.: *op. cit.*, p. 354.

destaca, la notícia de l'entrada de Felip d'Anjou “en sus dominios de España el día 22 de enero, día de san Vicente Mártir, patrón de esta ciudad de Valencia.”¹⁶¹ Una coincidència que, en un home com Ortí, no podia passar desapercebuda: de fet, la religiositat ingènua d'Ortí el fa interpretar coincidències o fenòmens naturals com manifestacions divines. Això sí, sempre que no siguin interpretades com signes del favor de la divinitat a Carles d'Àustria, arxiduc. Temps hi haurà de comentar-ne alguna, més avall.

Menys atenció encara li dispensà Ortí a l'any 1702, al seu dietari, atès que sols anotà tres entrades: dues dedicades al casament de Felip V amb Maria Gabriel la de Savoia i una altra a la festa celebrada per haver-se acabat l'obra de Sant Joan del Mercat.¹⁶²

Pel que fa al 1703, només hi apareixen quatre anotacions de caire religiós, mentre que el 1704 no hi anotà res.

És a partir del 1705 quan podem advertir un canvi clar en la seua actitud respecte al dietari que havia iniciat o que, potser, iniciava ara, anotant només allò que recordava dels anys anteriors. De fet, entre el dia 29 de juny de 1703 i el 3 d'octubre de 1705, Ortí no va anotar res. En aquesta darrera data, però, apareix la primera referència al conflicte bèl·lic: a València comencen a fer-se rogatives perquè s'havia “voluntariamente entregado Tortosa al señor archiduque, que pretendía la corona de España” i es demana “que la divina misericordia nos librasse a esta ciudad y reyno, de la guerra y de los enemigos que teníamos tan cercanos.”¹⁶³ És significatiu que dos dies més tard Ortí done la notícia de la rogativa on es fa l'oració “que se acostumbra *tempore belli*.”¹⁶⁴ Es tracta, doncs, de la constatació de l'inici de les hostilitats entre tots dos bàndols, a terres de la Corona d'Aragó, segons el *Diario* d'Ortí. Des d'anys abans hi havia hagut, a València, algunes mostres dels partidaris de l'Àustria, però Ortí, d'això, no ens diu res.¹⁶⁵ Tanmateix, la idea de la guerra apareix sovint, a partir d'aquells moments: hi ha referències més o menys imprecises a Alcanyís i a Badajoz,¹⁶⁶ o a “una novena para implorar las victorias de nuestro monarca Felipe V”, datada el 22 de novembre de 1705,¹⁶⁷ a poquíssims dies de la caiguda de València en mans dels austriacistes i quan Basset i els seus, des d'agost, es troben a Dénia.¹⁶⁸ El 10 de desembre, però, comença a transmetre Ortí al seu dietari les notícies sobre la unió del militar català Rafael Nebot -fins aquell moment felipista- a Basset i el que serà l'inici de la conquesta de l'antic regne de València per a Carles III: “tomaron cuerpo los enemigos y

---

¹⁶¹ Vegeu la notícia núm. 67.

¹⁶² Vegeu les notícies núm. 83-85.

¹⁶³ Vegeu la notícia núm. 90.

¹⁶⁴ Vegeu la notícia núm. 92.

¹⁶⁵ Vegeu Pérez Aparicio, C.: *op. cit.*, p. 37.

¹⁶⁶ Vegeu la notícia núm. 108.

¹⁶⁷ Vegeu la notícia núm. 126.

¹⁶⁸ Vegeu Cervera Torrejón, J.L.: *Basset...*, pp. 73-76

ocuparon al amanecer la villa de Oliva, y a mediodía la ciudad de Gandía.”¹⁶⁹ No es tracta ací de recontar, amb altres paraules, el que anota Ortí. Simplement volíem constatar que en aquells moments la seua narració es fa més intensa –pel que fa als dies en què dedica un temps a escriure al seu *Diario*-, i és precisament a partir d’aquelles dates quan Ortí començarà a prendre –sobre el paper, perquè a la seua vida real ja devia haver-lo pres feia molt de temps- un clar partit a favor de Felip d’Anjou. Les previsions de la ciutat i la situació de la gent del cap i casal, prenen les pàgines del manuscrit: “los ánimos sediciosos y malcontentos que se animavan con la franqueza que por espacio de diez años les ofrezía el señor archiduque”, en una clara al·lusió a les franquícies que ofería Basset als seus seguidors,¹⁷⁰ ocupen aquells dies. Ortí narra amb destresa i verisme el lliurament de València a les tropes de Basset, en un relat detallat i que s’ajusta al que coneixem per altres fonts, i deixa constància, també, del fervor popular per la causa de Carles III. I tot això, narrat des de l’òptica d’un enemic dels autriacistes i de qui ho ha presenciats en primera persona, com ell mateix ens ho confirma:

assí que se divisaron a las puertas de la ciudad, como todos los portales estaban cerrados, la gente de dentro se descolgava por el muro y portal de Ruçafa para salir a incorporarse con la que venía, lo que se observó desde el Baluarte de la casa de las Armas donde yo estaba desde la una de la noche, martes, hasta las primeras oraciones de el miércoles. Desde allí se observó también las tropas y cuadrillas de los labradores de la huerta, que ivan armados a incorporarse con los enemigos, llegando a tan locos extremos estas demostraciones que el número de las mugeres labradoras que ivan a ver los soldados excedía casi al de los hombres.¹⁷¹

Encara, Ortí aprofita aquella notícia –que segurament redactà uns dies més tard- per adjuntar una còpia dels capítols signats entre la ciutat de València i les tropes de Basset, tot proclamant Carles d’Àustria rei de València, amb data de 15 de desembre de 1705.¹⁷²

La situació de València durant aquells primers dies de l’austriacisme havia de ser francament “excitada”. I Ortí, a les seues anotacions ens ho va contant. De manera que podem trobar un frare caputxí que va a besar la mà a Basset –cosa que ell considera un escàndol-, al costat de l’assaig dels villancets de Nadal a la seu –un tema que li interessava particularment, en tant que autor d’aquell tipus de textos i afeccionat a la música-,¹⁷³ i, un poc més avall la notícia que el dia 28 de desembre “estuvo tan desenfrenada la pleba que casi todo el día fue un continuado motín, queriendo matar a los cavalleros y apasionados al

---

¹⁶⁹ Vegeu la notícia núm. 128.

¹⁷⁰ Vegeu la notícia núm. 132.

¹⁷¹ Vegeu la notícia núm. 133.

¹⁷² Vegeu la notícia núm. 133.

¹⁷³ Vegeu la notícia núm. 136.

señor Felipe V y aún al señor arzobispo.”¹⁷⁴ Tot anava a tenir el seu lloc, doncs, en aquell text d’Ortí. A l’any 1705 Ortí havia dedicat unes cinquanta entrades, i la major part d’elles -i les més interessants-, centrades ja en aspectes relacionats amb la contesa bèl·lica que tot just començava a terres valencianes en aquells mesos.

L’any 1706 l’efervescència de la capital dels valencians degué ser màxima, a nivell social, polític i religiós –un aspecte importantíssim en aquell moment, sovint negligit. El virrei borbònic Villagarcia –que s’havia inhibit pràcticament de les negociacions per al lliurament de la ciutat a Basset- i l’arquebisbe Folch de Cardona, que acabaria sent autriacista per defensar els drets dels eclesiàstics contra el regalisme dels ministres borbònics, abandonaven la ciutat a principis d’any.¹⁷⁵ Les tropes de Felip V, instal·lades a Xiva, varen ser atacades per Basset i aquest va ser vençut i “se vio precisado Bacet a bolverse al otro día con tan precipitada fuga que casi desamparó la artillería, pues vino a quedar con cinco o seys hombres solamente.”¹⁷⁶ Uns dies més tard, també patiren els austriacistes una nova desfeta en una eixida realitzada a Burjassot.¹⁷⁷ Entre ambdós enfrontaments, Josep Vicent Ortí i Major ens conta com va ser empresonat, per trobar-se involucrat en una conspiració. La pena era de pèrdua de la llibertat i desterrament, a Barcelona, però a la fi, el nostre dietarista no la va patir, “por las eficazes diligencias que se hizieron,” com ja hem dit més amunt, i que segurament foren fetes per part del seu oncle, Jacint Ortí, canonge poderós de la seu de València.¹⁷⁸ Rogatives,¹⁷⁹ translats de monges dels convents d’extramurs a l’interior de la ciutat,¹⁸⁰ registres de les cases dels borbònics per part de les tropes de Basset,¹⁸¹ nomenaments de càrrecs i moviments de tropes¹⁸² i situacions tenses entre els partidaris d’un bàndol i de l’altre es donaven ara i adés.¹⁸³ Ortí, des de la seua perspectiva, considera la pluja un indicatiu diví, un indicatiu de dol, davant determinats actes dels austriacistes i, en especial, de la presència de tropes herètiques: “pareze que el cielo mostró también sentimiento, pues inmediatamente empezó a llover una agua muy recia y fuerte, como llorando de ver tanta osadía”;¹⁸⁴ i una mica més avall insisteix:

---

¹⁷⁴ Vegeu la notícia núm. 139.

¹⁷⁵ Vegeu les notícies núm. 141-142.

¹⁷⁶ Vegeu la notícia núm. 143.

¹⁷⁷ Vegeu la notícia núm. 147.

¹⁷⁸ Vegeu la notícia referida a la presó d’Ortí a l’entrada núm. 145.

¹⁷⁹ Es donen sovint, aquell any i els següents. Vegeu la notícia núm. 149, per exemple.

¹⁸⁰ Vegeu les notícies núm. 148, 169, 170, etc.

¹⁸¹ Vegeu la notícia núm. 150.

¹⁸² Vegeu la notícia núm. 151.

¹⁸³ Vegeu les notícies núm. 168, 172.

¹⁸⁴ Vegeu la notícia núm. 151.

Este día amanezió con una gran tempestad, assí de lluvia como de truenos –cosa irregular para el mes de enero. Que como eran tan estraños los errores de la tierra, para manifestar el cielo su dolor, huvo de explicarle con irregulares demostraciones.¹⁸⁵

I a aquesta confusió caldria afegir la presència permanent dels exèrcits estrangers als carrers de València, des de l'arribada de milord Peterborough, generalíssim de la reina Anna d'Anglaterra, el dia 4 de febrer de 1706.¹⁸⁶ Uns exèrcits anglesos que són vistos clarament com enemics invasors per Ortí i dels quals no deixa passar l'oportunitat per a malparlar-ne i col·laborar a difondre rumors i propaganda contra ells i, sobretot, contra la seua religió i la seua reina.¹⁸⁷ Però també narra amb goig els enfrontaments entre Peterborough i Basset, que evidencien un clar sentiment de “classe” en els comportaments de l'anglès respecte al valencià: el milord reclamava el lloc de preeminència que li corresponia per sang i càrrec, mentre Basset gaudia d'una popularitat elevadíssima als ulls del poble,¹⁸⁸ la qual cosa era, en última instància, insuportable per a la noblesa –fos del bàndol que fos i de qualsevol nacionalitat. Però l'anglès, per la seua banda, tampoc no podia guanyar-se a gent com Ortí, preocupadíssims pels seus comportaments religiosos i, en especial, pel seu menyspreu de la litúrgia catòlica, un aspecte que tantes pàgines ompli al nostre dietari i que evidencia l'interés del seu autor per totes les qüestions relacionades amb aquell tema i amb la religió en general.¹⁸⁹ Comenta, també, Ortí, el nomenament del títol de marquessa de Cullera atorgat per Carles III a la mare de Basset, Esperança Ramos, que viurà des d'aquell moment a València, ocupant un lloc destacat, quan tot apunta a la seua situació econòmica més bé precària tot just abans d'arribar-hi el seu fill.¹⁹⁰

La situació de desajustament de les estructures socials durant aquells primers mesos d'ocupació austriacista de la ciutat, als ulls d'Ortí, li arriben a fer exclamar, davant la celebració pública del natalici de la reina Anna: “¡O, infeliz Valencia! ¿A qué estado te precipitó tu misma desgracia? Pues una ciudad tan cathólica celebra o a lo menos sufre y permite celebrar en su sitio la obstinación herética.”¹⁹¹

Però també es fixa, el nostre dietarista, en qüestions quotidianes: Basset patí “amagos de aplopegía (...) y aún dizen que se le torzió la boca a un lado.”¹⁹² O la circumstància de la mort d'un anglès, i el seu soterrament “haziendo públicamente sus ritos

---

¹⁸⁵ Vegeu la notícia núm. 152.

¹⁸⁶ Vegeu la notícia núm. 172.

¹⁸⁷ Vegeu les notícies núm. 172-174.

¹⁸⁸ Vegeu les notícies núm. 175 i 188.

¹⁸⁹ A la notícia núm. 175 es pot llegir “el poco respeto con que estava milord en la capilla de Nuestra Señora y en la iglesia mayor, bolviéndose de espaldas al altar, hablando con las mugeres y sin arrodillarse ni hazer la más leve cortesia a las sagradas imágenes, como al fin herege que era.”

¹⁹⁰ Vegeu la notícia núm. 181.

¹⁹¹ Vegeu la notícia núm. 185.

¹⁹² Vegeu la notícia núm. 188.

y ceremonias,”¹⁹³ la qual cosa provoca en Ortí el rebuig més enèrgic, fins que arrina a exclamar: “¡O, infeliz Valencia, en cuyo cathólico sitio ha plantado aora su pernicioso cátedra Lutero! ¡O, quiera Dios que se purifique luego esta triste habitación con más nobles ejercicios!”¹⁹⁴ Pel que fa als anglesos i llurs costums religiosos, Ortí ens relata un episodi incompreensible que degué ser un invent propagandístic contra aquella gent, per part dels borbònics:

enterraron a la orilla de el río dos ingleses vivos. Uno que voluntariamente se permitía matar, despidiéndose de sus amigos con abrazos, y otro que habiéndole traído allí juzgando que era muerto, recordó de su desmayo o parasismo y no quería morir, pero los otros le echaron con violencia dentro de la sepultura y ya le tenían prevenido y le mataron, dándole con un maço en la cabeza. El primero fue cosa graciosa, pues viendo que el hoyo se le habían hecho arrimado al paredón, dixo que le quería a las orillas de el agua, por ser el puesto más fresco. Contentáronle con esso y después que se tendió en la sepultura, viendo que al querer espirar hazía esfuerzos para salir, con otro maço que le dieron en la cabeza, le acabaron.¹⁹⁵

Aquesta imatge –i altres- dels anglesos, el portaran a qualificar les seues creences com “sus ritos diabólicos y infernales ceremonias.”¹⁹⁶

Però enmig de tot allò, Ortí no deixa de sentir-se ferm en la seua devoció al Borbó: davant un pregó “convidant” els partidaris de Felip V a deixar al ciutat, el dietarista escriu que “pareze que havia de alegrar los ánimos de todos los que podíamos tener la vanidad de ser afectos al señor Felipe Quinto.”¹⁹⁷ Ortí forma part, clarament, dels qui “el vulgo dava el nombre de *boutijfleros*,”¹⁹⁸ per la seua “lealtad al verdadero y legítimo monarca.”¹⁹⁹

Aquell “vulgo”, el poble en definitiva, és un altre element que trobem sovint adquirint protagonisme a les pàgines d’Ortí dedicades a aquell any 1706, en general, mostrant-se partidari de Carles III, però, en algun cas, també del costat contrari.²⁰⁰

Per altra banda, ja a partir d’aquests moments Ortí mostra el seu interès per les notícies que arriben de fora de València: Barcelona, Tortosa, Tarragona, Saragossa o Madrid passen a ser focus generadors de novetats, bé a través de cartes a particulars –que Ortí esmenta sovint-, bé a través de gasetes de diversa naturalesa, que a vegades sols esmenta, altres en resumeix el contingut i altres, encara, adjuntà al seu dietari –o pensà fer-ho- i no ens han arribat.²⁰¹

---

¹⁹³ Vegeu la notícia núm. 188.

¹⁹⁴ Vegeu la notícia núm. 189.

¹⁹⁵ Vegeu la notícia núm. 330.

¹⁹⁶ Vegeu la notícia núm. 196.

¹⁹⁷ Vegeu la notícia núm. 201.

¹⁹⁸ Vegeu la notícia núm. 234.

¹⁹⁹ Vegeu la notícia núm. 249.

²⁰⁰ Vegeu la notícia núm. 235.

²⁰¹ Les al·lusions a aquest tipus de materials es troben arreu, per tot el dietari.

És impossible recontar, ara, la gran quantitat d'anècdotes de major o menor relleu que narra Ortí durant aquest any 1706: la confusió d'un anglés amb Basset, per exemple, genera tot un aldarull entre el poble, desitjós de tornar a veure al seu heroi, caigut en desgràcia als ulls del poder;²⁰² són freqüents els falsos miracles i els suposats prodigis, com ara els de les llànties d'oli que cremen soles;²⁰³ o l'aparició d'un meló que presenta a la corfa l'escrit: “¡Viva Carlos 3º!” Un portent que el mateix Ortí s'encarrega de desmentir: “Nótese que en el melón estava escrito “Carlos Tersero”, con “s”, con que también sería milagro que en el cielo no supiesen ortografía; y la primera letra de Carlos, con “c” pequeña.”²⁰⁴ I un llarg etcètera del dia a dia de la ciutat. Un dia a dia en què Ortí anota, quasi bé cada jornada, la custòdia de les muralles per part dels “oficiales mecánicos”, cosa que es feia des que “vino Baset a Valencia, sin más socorro que el que por algunos días se les subministraron los mismos oficios, sin poder ganar para el sustento, pues con las malas noches que passavan en losmuros, quando volvían a sus casas era para descansar y dormir.”²⁰⁵

Per altra part, l'empresonament de Basset per ordre de les mateixes autoritats austriacistes suscitarà un malestar popular generalitzat. Així, el 29 de juny del 1706, enmig de les festes –incertes– per les notícies de victòries de les armes de Carles III que no es tenen per massa segures, el poble comença a dir, prova de la seua devoció a Basset, coses com:

“¡Viva Baset, antes que Carlos 3º!” Con lo qual se manifestava el allucinamiento y ceguedad del pueblo. Pero de mayor horror, por ser de escándalo, fueron las de dos clérigos que, encontrando de noche, por las calles, a un hombre que iba tocando la vihuela, le dixeron: “Hombre: aora no es hora de estas diversiones, pues se halla preso nuestro general Baset. No es tiempo sino de tomar las armas para vengar el agravio.”²⁰⁶

Basset, certament, era l'heroi dels valencians, el qui havia fet promeses de rebaixar o fer fora les pesades càrregues senyoriales; i és per això que fins i tot Ortí ens assabenta de l'existència d'un “retrato de Baset con un letrero baxo que dezía: *Tu honorificentia populi nostri*, título que se le da a Nuestra Señora de los Desamparados,”²⁰⁷ i poc després, d'un

lienzo que havían puesto en la fiesta que se hazía en el Horno de los Apóstoles, a la Assumpción de Nuestra Señora, en el qual estava pintado en medio de el señor Carlos 3º, a

---

²⁰² Vegeu la notícia núm. 248.

²⁰³ Vegeu les notícies núm. 248, 266, 380, etc.

²⁰⁴ Vegeu la notícia núm. 362.

²⁰⁵ Vegeu la notícia núm. 174.

²⁰⁶ Vegeu la notícia núm. 314.

²⁰⁷ Vegeu la notícia núm. 278.

cavallo, a un lado el castillo de Montjuich y al otro lado, a cavallo, Baset, y a sus pies un jurado que le entrega a Baset las llaves de la ciudad de Valencia.²⁰⁸

Ni cal dir que en ambdues ocasions, Ortí mostra la seua indignació i el seu menyspreu a aquelles manifestacions a favor de Basset.

Ara bé: tot i seguint encara en aquest període de riquesa informativa al *Diario* d'Ortí, hem d'esmentar que la situació i l'actitud dels nostre dietarista respecte als seus escrits pareixen canviar a partir de l'arribada de Carles III a València. Certament, Ortí no manifesta pràcticament cap simpatia pel rei Àustria, i quasi ni fa esment de les cerimònies fetes a la seua arribada i entrada solemnes, ni del jurament dels furs dels valencians per part del rei; però se li escolen comentaris del fervor que despertà entre el poble valencià. Així, un llaurador d'Albal diu: "Aora no sentiré ya el morirme, pues no le rogava otra cosa a Nuestro Señor sino que no me matasse antes de ver al señor Carlos 3º." I un altre, a la plaça del Mercat de València, afirma: "¡Aora que he visto a mi rey Carlos 3º, mas que Dios me condene...!"²⁰⁹ Però Ortí arriba un moment que sols sembla preocupar-se per les misses a què assisteix Carles III, qui li diu els sermons, i, com a molt, les eixides del rei a l'Albufera, per divertir-se caçant. O bé tenia por d'anotar les seues pròpies reflexions, o bé, en realitat, es trobava bastant allunyat dels cercles del poder austriacista; encara que no del tot, perquè sempre està atent a les representacions litúrgiques que es fan en honor del rei, i quina capella de músics li canta, i coses així.²¹⁰ València, convertida en aquell any 1706 en capital i cort principal de la part de la monarquia hispànica controlada per Carles III d'Àustria, no sembla despertar cap entusiasme en Ortí i, posats a destacar-li alguna virtut, el dietarista només és capaç de veure-li la gran devoció de què fa gala, amb l'assistència permanent a oficis litúrgics i devocionals. Així, sembla mostrar-li una certa reverència, en relatar com assistia a una processó:

siguió toda la buelta con singular modestia y edificación, fixos los ojos en el suelo y con un rosario de coral en sus manos. Y porque el afecto procuró adelantar los luzimientos, disponiendo una procesión luzida, se advierte aora el primor y acierto con que se executó.²¹¹

En resum, l'extensa narració dels fets esdevinguts a València durant l'any 1706 ocupa més de tres-centes cinquanta entrades del dietari d'Ortí, i conté, entremesclades, notícies sobre els fronts militars al costat dels aspectes més quotidians de la ciutat, com

---

²⁰⁸ Vegeu la notícia núm. 360.

²⁰⁹ Vegeu la notícia núm. 409.

²¹⁰ Vegeu les notícies d'Ortí, apartir de l'octubre de 1706.

²¹¹ Vegeu la notícia núm. 418.

hem vist. Tanmateix, al moment d'arribar el rei Carles, l'autor sembla que fa una reculada en la seua freqüència d'escriptura i, també, en la profunditat i el detall d'allò que anota.

Aquesta tònica de replegament dels camps d'interés d'Ortí continuarà, encara, a principis de 1707. Encara que, d'aquell any que anava a resultar importantíssim per a la història dels valencians, al dietari d'Ortí també se'ns donen dades ben valuoses. Així, més enllà de les habituals informacions sobre les activitats religioses de Carles III, Ortí va recollint notícies que arriben dels fronts que té oberts la guerra, etc., fins que a 7 de març de 1707 ens diu que el rei anà a acomiadar-se de la Mare de Déu dels Desemparats, perquè se'n tornava a Catalunya. I llavors Ortí, potser sorneguerament, anota que el viatge “le executó su magestad después de haver comido, al punto de las dos horas, lloviendo, dexando a esta ciudad tan desconsolada por su ausencia como regozijada con su real arribo.”²¹² Ortí continua amb les notícies solament apuntades, sense massa detalls. És curiós que el 27 d'abril de 1707 Ortí simplement anote: “llegó la noticia de haverse dado batalla en las llanuras de Almansa los dos exércitos, con muertos de entrambas partes.”²¹³ Sense més. Però això es deu, possiblement, a què Ortí esperava incloure al seu *Diario* alguna relació impresa, tal com efectivament ho fa —encara que no se'ns haja conservat— amb data del 12 de maig.²¹⁴ Per altra banda, els dies que seguiren aquell enfrontament armat la situació a València degué crispar-se molt. El 2 de maig

al passar la procesión por la calle de el Mar, una muger loca, mirando al altar del el santo, dixo: “¡Santo glorioso: hazed un milagro y sea que reyne Carlos 3º y rebiente los botifleros!” ¡Que a tan locos extremos llega el rencor y ceguedad de estos allucinados!²¹⁵

A banda de posar de relleu la condició botiflera d'Ortí, la notícia aprofita per destacar que el poble, malgrat veure els exèrcits del Borbó tan prop, continuava confiant en el rei Carles. I continuarà creient en prodigis de llànties que s'encenen soles i esperant la defensa de la ciutat, per part dels austracistes, cosa que no succeirà. De fet, el dia 5 de maig Ortí anota que “continuóse la fuga de muchos imperiales a Barcelona”²¹⁶ i l'endemà mateix la corporació municipal, sense auxili de ningú ja estava planificant com lliurar-se a les tropes de Felip d'Anjou, per a la qual cosa es va servir del bisbe de Croia i auxiliar de València, Isidre Aparici Gilart, com ja hem esmentat més amunt.²¹⁷ En aquest cas, tot i que

---

²¹² Vegeu la notícia núm. 547.

²¹³ Vegeu la notícia núm. 560.

²¹⁴ Vegeu la notícia núm. 579.

²¹⁵ Vegeu la notícia núm. 569.

²¹⁶ Vegeu la notícia núm. 572.

²¹⁷ La presa de València per part de les tropes borbòniques podeu veure-la a les notícies 573-575.

Ortí no és excessivament extens, segurament perquè també pensa a incloure una relació impresa, com de fet fa,²¹⁸ s'entreté a fer grans elogis dels felipistes:

Desde tan dichosos principios ya se experimentava lo fraternal y generoso de su clemencia, a diferencia de las tropas del señor archiduque, pues en estas, aun aquella primera noche que llegó milord, ya se distribuyeron aloxamientos por las casas. Pero aora, si no los cabos, que era justo estuviessen en la ciudad, no se alojaron los otros, porque los soldados particulares no entraron en ella.²¹⁹

A partir de l'entrada de les tropes del Borbó a València, les notícies que més abunden al dietari d'Ortí, en aquell any 1707, són les referides a les actuacions de les autoritats municipals i eclesiàstiques, les referències a pregons i edictes dels nous governants de la ciutat, el canvi en el sistema de govern valencià, que perdia els furs i privilegis que tenia a la Corona d'Aragó i passava a ser governat d'acord amb el dret i les lleis de Castella. En aquest sentit, més enllà del conegut decret de Nova Planta,²²⁰ cal assenyalar com aquella voluntat d'abolir els furs valencians era una decisió que compartien els militars borbònics i que era coneguda d'abans i tot de l'expedició del decret. Així ens ho deixa ben clar Ortí, quan relata que el dia 11 de maig, els nobles valencians, en assabentar-se que el duc de Berwick, a qui s'havia lliurat la ciutat, se n'anava a Morvedre, anaren a visitar-lo, amb la intenció de demanar clemència per al país. Ortí diu:

Ya le encontraron para montar a cavallo y, recibiendoles en pie y sin darles lugar a que hablassen los eletos, les dixo: “Yo he de hablar solo. No hablo con los individuos, sino con el reyno que en sus eletos está representado. Este reyno ha sido rebelde a su magestad y ha sido conquistado, habiendo cometido contra su magestad una grande alevosía. Y así, no tiene más privilegios ni fueros que aquellos que su magestad quisiere conceder en adelante, sabiendoles vuestras señorías merezer, a que yo ayudaré con todo afecto. Pero hasta aora, mal obliga su clemencia, pues habiendo yo mandado hazer un pregón para que se entreguen las armas, no se ha obedezido, y por vida de el rey que sin excempción de personas haré un exemplar riguroso, pues se ha de suponer que en adelante no ha de tener armas otro que aquel a quien yo diere lisencia, etc.”²²¹

El regne havia estat rebel i el rei l'havia conquistat amb les seues armes. La cosa quedava prou clara, en les paraules de Berwick, i ho anava a estar més encara, a partir del decret de Nova Planta, les notícies del qual arribaren primer de manera indirecta a Ortí,

---

²¹⁸ També ne aquesta ocasió va adjuntar una relació del lliurament de València a Felip V, impresa, que no ens ha pervingut. Vegeu la notícia núm. 583.

²¹⁹ Vegeu la notícia núm. 575.

²²⁰ El donem a l'Apèndix XII.

²²¹ Vegeu la notícia núm. 578.

atés que parla de cartes a particulars on es deia que el rei havia manat que “en Valencia se observassen las leyes de Castilla.”²²²

Però al temps que tot açò va passant a la ciutat, hi arriben notícies d’altres parts del regne: Alzira es lliura al mariscal Mahoni;²²³ després ho farà Xàtiva, que serà incendiada brutalment per les tropes de Felip d’Anjou comandades pel cavaller d’Asfeld, de la qual cosa Ortí pràcticament no diu res i, per suposat, no s’atreveix a opinar, atés que eren els del seu bàndol els qui perpetraven aquella atrocitat que ell coneixia i que altres dietaristes i cronistes expliquen millor.²²⁴ Només anota com

Hízose esta mañana también, por parte de el cabildo, Diputación y Ciudad una embaxada al cavallero d’Ansfeld para que se dignase suspender el orden de su magestad, que era de arruynar y abrasar a la ciudad de Xàtiva; pero diziendo su excelencia que ya no le era posible detener este orden, sólo consiguieron los magistrados el que se reservassen las iglesias.²²⁵

Però el poble continuava estimant-se més el rei Carles III, a pesar de la repressió inicial: el dia 14 de juny de 1707 “se executó la sentencia de açotes con una muger porque hablava con ignominia y desatención de el señor Felipe Quinto.”²²⁶ Però Ortí és borbònic i no pot deixar d’anotar, amb orgull, una astuta actuació que creu ell que ha fet, tot ocultant informació als austriacistes:

por resolución de la Academia de Mathemáticas de la Congregación fueron esta mañana el padre doctor Thomás Vicente Tosca, don Agustín Sebregondi y don Joseph Vicente Ortí, académicos, a la casa de la Ciudad y entregaron a los jurados la planta y delineación de la ciudad de Valencia que havia trabajado el padre Tosca, la qual, aunque estava concluida quando vino Baset, estuvo retirada y escondida hasta que nuestro rey recobrasse esta ciudad. Este mismo día, de orden de la Academia, los tres mismos entregaron mapas a don Antonio del Valle, que era el que estava como virrey o cabeza de la ciudad actualmente; al maqués de Pozoblanco, por ser el coronel del regimiento que tenía la ciudad de guarnición; y al marqués de Santa Cruz, por ser Grande de España y estar en Valencia aora, como con efeto se hizo; y lo agradezieron con gran estimación.²²⁷

Notícies que arriben de Dénia o de Lleida, de la cort, a Madrid, rogatives, edictes, actes de govern de la nova corporació municipal a la manera de Castella, etc., van ocupant les pàgines del diari d’Ortí, en aquell any 1707. També, la detenció i la condemna de l’oncle de Josep Vicent Ortí, de nom Josep, secretari de la Ciutat, el qual ha redactat un conegut memorial demanant que a la ciutat i al regne els siguen retornats els furs derogats per Felip

---

²²² Vegeu la notícia núm. 629.

²²³ Vegeu la notícia núm. 602.

²²⁴ Hem transcrit fragments d’altres escrits que narren aquell incendi a les notes a les notícies núm. 608 i 612.

²²⁵ Vegeu la notícia núm. 612.

²²⁶ Vegeu la notícia núm. 610.

²²⁷ Vegeu la notícia núm. 627.

V.²²⁸ Com a resultat d'aquell escrit, patiren presó, a més de Josep Ortí, autor, el jurat Lluís Blanquer –que segurament s'havia distingit en encarregar i incentivar aquell paper- i fins i tot l'impressor, Bordassar. Era una mostra més de l'actuació continuada i contundent de la repressió de l'austriacisme a València, i de tot allò que pogués estar relacionat amb ell, com es pot veure continuament a les pàgines del dietari d'Ortí: es penjen miquelets i s'efectuen escorcolls de cases de sospitosos, es decreten desterraments, etc.

Però, no tot són notícies de tipus polític. Aquell any Ortí encara ens assabenta de com, el 22 de juny,

ensayando esta tarde el auto sacramental en la casa de la Ciudad, al empezar la loa que se había compuesto nuevamente para el caso, a la dama que salía adornada de diferentes lazos de varios colores por representar a todos los colores en general, se le cayó, sin tocarle, únicamente el lazo amarillo de el pecho, quedándose los otros prendidos.²²⁹

El groc era el color de l'Àustria, i el fet de caure aquell llaç era interpretat de manera al·legòrica per un home tan creient en aquells signes com era Ortí. Per altra banda, el 29 d'agost, es representà la comèdia *Alfeo y Aretusa*, de Juan Bautista Diamante, un dramaturg seguidor de Calderón que estava de moda. I un llarg etcètera de la quotidianitat d'aquells dies en què els castellans ideaven un nou impost per a substituir els anteriors, desapareguts amb l'aplicació de la Nova Planta i el regne no podia fer front a les condicions imposades des de Madrid.²³⁰

En total, l'any 1707 Ortí va realitzar unes dues-centes trenta entrades al seu dietari. Una xifra, doncs, semblant a la de l'any anterior, però que s'allunya, i prou dels anys successius. De fet, els anys 1708 i 1709, Ortí encara anotarà unes cent-cinquanta i unes cent entrades en cada cas, de manera que ja es pot detectar que el seu interès anava decreixent.

Així, de l'any 1708, allò més destacable seran les actuacions dels “ministres” castellans enviats a València a posar en pràctica les directrius dimanades de la nova situació legal de la nova “província” castellana. Alguns, ocupats de fer funcionar el nou “ayuntamiento” i altres encarregats de l'administració del regne. En especial destaca la presència de Rafael Melchor de Macanaz, però al costat d'Antonio del Valle, Juan Pérez de la Puente, Pedro Colón, Rodrigo Cavallero i d'altres que aniran assolint el poder en diferents àmbits, i no sense problemes. Igualment, la justícia continua condemnant reus a la pena capital, acusats de ser “miquelets”, és a dir, de pertànyer a les quadrilles de soldats partidaris de Carles III, i que encara corrien pel regne de València. El 27 de juny de 1708,

---

²²⁸ Vegeu les notícies núm. 662-665, 671, 674, 676 i 690.

²²⁹ Vegeu la notícia núm. 615.

²³⁰ Pérez Aparicio, C.: *op. cit.*, pp. 113-126.

por orden de don Antonio del Valle, se ahorcaron oy a los otros dos miguelitos de Lombay; y a uno, por ser cabo de ellos, le hizieron a quartos. Cada uno era de su nación diferente: uno era portugués, otro castellano, otro valenciano y otro cathalán.²³¹

Pel que fa a la guerra, les notícies que recull Ortí tenen diverses procedències. Els mitjans de comunicació habituals –la premsa periòdica inicial del moment i les cartes privades i les relacions- es veuen augmentats, perquè la comunicació amb Madrid funciona perfectament. Així, el diumenge 16 de setembre es té notícia de la lliga formada per Espanya, França, Venècia, Florència, Gènova, Parma i Estats Pontificis contra l'Imperi.²³² Per altra banda, i a nivell més domèstic, pel novembre de l'any 1708 es rendirà Dénia al poder dels borbònics,²³³ després de la qual conquesta, ja només restarà pràcticament Alacant en mans dels partidaris de Carles III. Però aquesta ciutat encara resistirà algun temps, després de caure Dénia, i només a l'abril de 1709 es donarà per acabada la conquesta, en rendir-se Alacant a les tropes del Borbó, després d'un llarg setge del seu castell.²³⁴

L'any 1709, a banda del setge i conquesta d'Alacant, ja esmentats, les notícies cada vegada es distancien més dels problemes de la Guerra de Successió, i van centrant-se majoritàriament en la vida quotidiana de la ciutat de València. Amb la inclusió, això sí, de notícies arribades d'altres bandes. Continuen els desterraments²³⁵ i les confiscacions dels béns dels austriacistes.²³⁶ Sembla que Antonio del Valle i d'Asfeld són els qui fan i desfan a València. Els Ortí, però, se situen de nou a la vora del poder, com havien fet els seus avantpassats: Josep Ortí, que havia estat empresonat pel memorial del 1707, com ja hem dit, no s'està de compondre una dècima per festivar el jurament del príncep Lluís com a successor del seu pare, Felip. Una dècima que es va exhibir al carrer de la Mar, aprofitant la tradicional processó de sant Vicent.²³⁷ Per altra banda, la pròpia esposa de Josep Vicent Ortí, Eusèbia Figuerola –encara que no l'esmenta mai com muller seua-, va fer una festa per la victòria d'Almansa, com l'any anterior –i els successius-, a la capella de la Mare de Déu dels Desemparats.²³⁸

---

²³¹ Vegeu la notícia núm. 823.

²³² Vegeu la notícia núm. 852.

²³³ Ortí fa referències breus a aquest setge i conquesta a les notícies núm. 863-864, 866 i 868.

²³⁴ Hi ha informació sobre Alcant i la seua conquesta per part de les tropes de Felip V a les notícies núm. 872, 878, 901, 904, 910, 930-931.

²³⁵ Vegeu, per exemple, les notícies núm. 903, 907, 911

²³⁶ Vegeu la notícia núm. 905, per exemple.

²³⁷ Vegeu la notícia núm. 920.

²³⁸ Vegeu la notícia núm. 933. Pel que fa a l'any 1708, vegeu la notícia núm. 795.

Aquell mateix any 1709 Ortí assenyalarà que des de Madrid havia arribat la notícia de les paus entre Holanda i les Dues Corones,²³⁹ encara que continuaven els enfrontaments amb els portuguesos²⁴⁰ i a Catalunya.²⁴¹ D'altra banda la repressió continuava a València, i també és cert que es feien alguns intents per retornar a la pau, respecte als miquelets que encara corrien pel regne: “se publicó un bando de parte de don Francisco Caetano ofrezendo indulto y perdón a todos los migueletes que quisieran retirarse al descanso y quietud de su casa, como entregassen las armas y los cavallos que tuviessen.”²⁴² Però aquells “descanso y quietud” encara tardaran a arribar, i així, per exemple, el 1711, Ortí no pot dissimular el seu disgust davant les autoritats forasteres, quan

se pasó por las armas a un valenciano, habiendo perdonado a un francés y a un castellano que estaban destinados por el mismo delito a la misma pena, y no les permitieron jugarse la vida –como es estilo–, sin duda para que no la perdiesse otro que el valenciano.²⁴³

Pel que fa al 1710, cal destacar com continua la reducció de les notícies anotades per Ortí: poc més de setanta, en total. I d'àmbit estrictament local, la major part d'elles. Encara que les notícies de la guerra es centraran a Catalunya, on el rei es troba en campanya, però també hi va donant informació sobre l'avanç de l'Àustria, que aconseguirà entrar a Madrid per segona vegada, encara que li aprofitarà de ben poc.²⁴⁴ Després d'aquell darrer intent frustrat per controlar Castella, les tropes de Carles III seran desfetes a Brihuega i Villaviciosa,²⁴⁵ i a partir d'aquest moment l'acabament de la guerra es desencadenarà de manera més ràpida encara.

De fet, el 8 de maig de 1711 Ortí anotava l'arribada de la notícia de la mort del germà de Carles III, Josep I, emperador, sense fills,²⁴⁶ de forma que la corona imperial passava a mans del seu germà que pretenia coronar-se rei de totes les Espanyes. I aquell canvi familiar precipitaria finalment la resolució del conflicte. Per a Ortí, la notícia no sembla massa transcendent; però cal advertir que aquell any 1711 no passen d'una cinquantena les anotacions que pren al seu *Diario*, i, encara, de dimensions bastant reduïdes. L'interès per un conflicte que cada vegada s'allunya més en els seus escenaris, anava baixant, evidentment. Són de nou els aspectes més locals els que omplien les pàgines del dietari d'Ortí, i, en general, també, en relació amb qüestions de baralles per competències

---

²³⁹ Vegeu la notícia núm. 935.

²⁴⁰ Vegeu la notícia núm. 936.

²⁴¹ Vegeu la notícia núm. 949.

²⁴² Vegeu la notícia núm. 951.

²⁴³ Vegeu la notícia núm. 1061. Els ajusticiaments en són bastants, a les pàgines d'Ortí, en aquell temps. Vegeu, per exemple, les notícies núm. 955 i 957.

²⁴⁴ Vegeu les notícies núm. 993, 995, 996, 997, 1001, 1003, 1004, 1007, 1013, 1019, 1029, 1035, 1038, 1043, etc.

²⁴⁵ Vegeu la notícia núm. 1043.

²⁴⁶ Vegeu la notícia núm. 1075.

eclesiàstiques i civils. Amb alguna notícia, però, més destacada, com ara la reconquesta de Saragossa per Felip V,²⁴⁷ enmig d'aspectes més quotidians –com ara la representació de l'”auto sacramental” *La piel de Gedeón*, de Calderón de la Barca.²⁴⁸ I mereix una menció a banda la crítica que fa Ortí al pregó que manà publicar Damià Cerdà, jutge de les confiscacions, on es donava una llarga llista dels qui havien d'anar a l'exili i als quals se'ls confiscaven els béns:²⁴⁹

a 5 de diciembre 1711, el doctor Cerdá mandó publicar un pregón contra los rebeldes, explicándoles a cada uno por sus nombres, y le imprimió. Que para ser valenciano fue terrible y imponderable maldad hazer con su patria lo que no se había hecho en Castilla ni otras partes, y con tan poca verdad, que ponía sugetos que estaban en sus casas y les suponía en Barcelona con los enemigos.²⁵⁰

Els anys 1712, 1713, 1714 i 1715 presenten una intensitat molt baixa en l'anotació d'entrades al *Diario* d'Ortí: una trentena, una quarantena, vint, i menys de deu, respectivament. Certament, aquesta davallada, en comparació a altres anys de major activitat dietarística, ens indica que Ortí anava perdent l'interés en el seu *Diario*.

De l'any 1712, potser la informació més destacada, al costat de la vinguda del duc de Vendome a València i la seua mort, a Vinaròs,²⁵¹ siga aquella relacionada amb els temes teatrals, que interessaven a Vicent Josep Ortí. En aquest cas, més encara, perquè ens assabenta que la Ciutat li encarregà una lloa a la comèdia de Candamo, *¿Quién es quien premia al amor?*²⁵² i com aquelles comèdies eren representades en dues sessions. La primera per a la noblesa i els grups oligàrquics, i la segona per al poble: “la Ciudad dio patio y casuela franca para que el pueblo se divirtiese.”²⁵³ Òbviament, al costat d'aquestes informacions en trobem d'altres referides a notícies que provénen de l'estranger,²⁵⁴ notícies de la marxa de l'administració ciutadana o eclesiàstica.²⁵⁵

L'any 1713, tot i la mínima remuntada pel que fa al número d'anotacions que registra el dietari, la tònica general es manté en els mateixos límits de l'any anterior. Ortí es fixa en la política econòmica dels ministres castellans establerts a València,²⁵⁶ o en qüestions protocolàries que se suscitaven per les diferents sensibilitats entre els valencians i els

---

²⁴⁷ Vegeu la notícia núm. 1051.

²⁴⁸ Vegeu la notícia núm. 1081.

²⁴⁹ Vegeu l'Apèndix XV d'aquest volum.

²⁵⁰ Vegeu la notícia núm. 1109.

²⁵¹ Vegeu les notícies 1117 i 1118.

²⁵² Vegeu la notícia núm. 1122.

²⁵³ Vegeu la notícia 1123.

²⁵⁴ Vegeu, per exemple, la notícia núm. 1137.

²⁵⁵ Vegeu la notícia núm. 1141 i les següents.

²⁵⁶ Vegeu les notícies núm. 1147, 1149, etc.

castellans que ara ocupaven càrrecs de govern.²⁵⁷ Aquell any, en definitiva, tret d'alguna anotació de caràcter molt més domèstic –com al referida a la festa que feia celebrar la seua esposa, en record de la victòria d'Almansa-²⁵⁸ sembla que el tema que més va atraure l'atenció de Josep Vicent Ortí fou l'administració municipal i regnícola –i també eclesiàstica-, res d'estrany, si tenim en compte l'ocupació seua i dels seus familiars, durant segles.

L'any 1714 segurament va tenir més notícies anotades, a més de la vintena que ens ha pervingut. I això perquè, a la fi, manquen tres fulls, que foren deliberadament tallats. En aquells fulls es devien contenir anotacions a partir del setembre, cosa que ens podria fer pensar que Ortí va narrar, allà, la caiguda final de Barcelona, a mans dels Borbons, esdevinguda l'11 de setembre d'aquell any. Algú, interessat en aquelles qüestions –i també amic d'allò que no és seu- les va tallar, i se les emportà. O van ser destruïdes per algun motiu que no sabem. També, per les temàtiques que tracta Ortí al dietari, durant aquell any, podríem trobar-nos davant uns fulls que abundassen sobre la qüestió de l'excomunicació de Macanaz per part del Tribunal de la Inquisició, a Madrid. Resta, ara com ara, la incògnita d'aquells fulls. El que ens ha arribat, d'aquell any, es refereix, com en l'anterior, a qüestions purament municipals, en la seua major part, festes i celebracions religioses, i poca cosa més, si exceptuem l'esmentat afer de Macanaz.²⁵⁹

Finalment, l'any 1715, els temes prenen una volada diferent: l'arribada d'Isabel de Farnesio a Madrid,²⁶⁰ el desterrament de Macanaz,²⁶¹ i la mort del rei de França Lluís XIV,²⁶² omplen aquell any de tan poques anotacions.

La mort del Cristianíssim rei francès tanca l'obra d'Ortí. És significatiu, per a nosaltres, però no podem saber mai fins a quin punt el seu autor volgué que aquella darrera anotació fos *significativa*.

El *Diario* d'Ortí ha transitat pels àmbits de la notícia quotidiana i de la notícia que provenia de la premsa impresa. S'ha allargassat fins arribar a reproduir les paraules de grans dignataris i d'homes que feren la història del nostre país, i ha reproduït accions i paraules, també, de familiars seus involucrats en els importants daltabaixos que els va tocar viure. El *Diario* d'Ortí és, sense cap dubte, un dels millors testimonis d'aquell temps agitat i accidentat, convuls i confús: és el testimoni de l'acabament del poble valencià com una entitat jurídica diferenciada dins el conjunt de la monarquia hispànica; és el testimoni,

---

²⁵⁷ Vegeu la notícia núm. 1153.

²⁵⁸ Vegeu la notícia núm. 1158.

²⁵⁹ Vegeu la notícia núm. 1210.

²⁶⁰ Vegeu la notícia núm. 1211.

²⁶¹ Vegeu les notícies núm. 1212-1217.

²⁶² Vegeu la notícia núm. 1218.

també, de com el poble, davant l'opció austriacista, es va entusiasmar, més bé equivocadament, perquè Carles III no tenia la intenció –ni podia tenir-la- de fer efectives les promeses de Basset; és, finalment, el testimoni de com la noblesa valenciana que havia estat fidel a Felip d'Anjou en atenció al testament de Carles II, es resistia a creure que la seua orgullosa pàtria quedava sotmesa i reduïda a les lleis d'un país veí, i, potser, el testimoni més gràfic d'això és com Ortí, en una de les darreres anotacions del seu *Diario*, encara li atorga la doble numeració al monarca llavors regnant: “Felipe IV de Aragón y V de Castilla.”²⁶³ Com si res no hagués passat, quan en realitat, com testimonia aquesta seua obra literària i historiogràfica, havia passat tant. Potser, en aquells moments, Ortí ja estigués més interessat en la composició del *Manifiesto de que no hubo rebelión en Valencia en los sucesos del año 1705 y los siguientes*, que últimament se li ha atribuït.²⁶⁴ Els valencians no es trobaven satisfets amb les lleis de Castella, i prova d'això són nombrosos papers com aquell, i d'altres.²⁶⁵ Però ja no es podria fer res. El passat immediat pesava. Com deien uns versos anònims conservats a la Biblioteca Nacional de Madrid:²⁶⁶

En la ropa valenciana
también la mancha cayó,
quando la ropa tentó
una mano catalana.
Mas ya les cardan la lana
y, conforme al passo van,
creo que a puro batán
ha de quedar assolada:
todo saldrá a la colada.

¿Quién creyera que en Valencia
semejante mancha huviera
si en sus armas conociera
dos LL por excelencia?
Basset, gefe y dando audiencia
Cardona, primer magnate.
Jesús, y qué disparate!
Valencia está dementada!
Todo saldrá a la colada.

La “mancha” de la sublevació al poder reial es va intentar rentar amb les lleis de Castella. La llana, ens la van *cardar* bé. El versaire propagandista ho tenia ben clar: volia que València quedàs “assolada”. No va ser així del tot –tret de Xàtiva, Vila-real i alguns altres

²⁶³ Vegeu la notícia núm. 1211.

²⁶⁴ Donem la transcripció del pròleg a l'Apèndix XVII.

²⁶⁵ Vegeu l'Apèndix XVIII, on donem un d'aquells documents.

²⁶⁶ Donem els fragments referist a la Corona d'Aragó a l'Apèndix V.

llocs més-, però l'existència del regne de València –un país dins la Corona d'Aragó- quedava per sempre més sepultada, iniciant-se un període en que les terres valencians no foren altra cosa que una prolongació de Castella. I, ecnara, sense cap dels beneficis. Com assenyala seguament el mateix Ortí i Major, al *Manifiesto*:

Pues, ¿dónde está aquel gran beneficio que se supone el decreto de 1707 que se sigue a los valencianos, para estar aptos para poder obtener en Castilla, si ni aun logran lo que tenían, estando todo el gobierno en poder de los castellanos?²⁶⁷

Les queixes es varen prolongar en el temps, però ni tan sols el dret civil particular, retornat pels Borbons a Aragó i a Catalunya, va ser retornat a València, significativament.

La lectura del dietari d'Ortí no ens donarà una imatge exacta dels esdeveniments de la Guerra de Successió, però sí que, entre línies, i explícitament de vegades, podrem saber com es miraren aquell enfrontament bèl·lic els homes del moment, i podrem gaudir de la immediatesa dels escrits de Josep Vicent Ortí i Major que va ser testimoni directe del que va ser València en aquells anys.

---

²⁶⁷ Cite a partir de Pérez Aparicio, C.: *op. cit.*, p. 113.

La present edició

El text de Josep Vicent Ortí i Major i els de l'Apèndix han estat transcrits amb el màxim respecte pels originals i seguint les normes acadèmiques que solen aplicar-se en aquest tipus de textos. D'altra banda, la proximitat del castellà emprat per Ortí al castellà actual, no planteja cap problema a l'hora de la seua lectura, com tampoc dels fragments en la llengua dels valencians, que hem donat a l'Apèndix.

L'anotació sabem que podria hever-se multiplicat molt més encara, però això hauria fet pràcticament il·legible la nostra edició, on no es tractava de “reescriure” el Diario d'Ortí –tot completant sempre que fos possible els buits deixats explícitament o implícitament per l'autor- i molt menys d'escriure, a partir d'aquest text, una *Història* de la Guerra de Successió. Més bé, la nostra edició vol col·laborar a difondre aquest text entre els estudiosos del gremi i, també, a fer gaudir de la lectura dels escrits d'Ortí a una àmplia majoria que no es trobava en condicions d'accedir al seu manuscrit, conservat, com ja s'ha dit, a la Biblioteca de la Universitat de València.

No vull acabar aquesta pàgina sense fer uns agraïemnts personals i deixar constància que, sense l'ajuda de les persones que ara esmentaré, aquest llibre no podria haver arribat a rams de beneir. En primer lloc, a M. Cruz Cabezas Sánchez-Albornoz, que em va facilitar la consulta de l'original d'Ortí. També als funcionaris de la Biblioteca

Valenciana i de la Biblioteca Nacional de Madrid, que sempre m'han ajudat en la localització i la reproducció dels seus fons. I a Joan Alonso, de l'Arxiu del Regne de València, per la seua amistat i col·laboració. Per altra banda, vull donar les gràcies a Carme Pérez Aparicio i a José Luis Cervera Torrejón –experts en aquestes matèries–, amb qui he compartit algunes converses i m'han orientat de vegades. Entre els amics, han col·laborat especialment en aquest treball Josep Enric Estrela i Ramon Mora, i els estic molt agraït. També, José Manuel Carrillo, que ha estat al meu costat en l'avanç de la meua investigació, i Pedro Castilla, que m'ha auxiliat sovint en les qüestions informàtiques, entre altres. També em cal esmentar a Jordi X. Escartí i a Manuel Boix. I, amb tot el meu reconeixement, a la Fundació Bancaixa, que ha fet una aposta valenta, donant suport a un projecte com aquest, el resultat del qual –i més enllà dels qui hem participat ara–, perdurará en el temps.